

Forfatter: Andersen, H. C.

Titel: H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Citation: Andersen, H. C.: "H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal", i Andersen, H. C.: *H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal*, C. A. Reitzel, 1990, s. 19. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-hcaeventyr07val-shoot-idm139890600115904.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

BIND I: 1835-42

Eventyr, fortalte for Børn Første Samling. Første Hæfte. 1835 EB 1-35

Fyrtøiet

Fyrtøiet tryktes første gang i EB 1-35, der udkom 8.5.1835. Bortset fra romantikkens interesse for folkeeventyret og kunsteventyret, som A allerede havde eksperimenteret med i *Dødningen* (se s. 65f), i hvilken forbindelse han bebudede »en Cyclus af Folke-Eventyr«, såfremt det blev optaget med bifald (I 189), ved vi ikke meget om baggrunden for A.s første eventyrdigtning. Hvornår og i hvilken rækkefølge de ialt 7 eventyr i de to første hæfter er blevet til, står hen i det uvisse. 5.11.1834 blev han færdig med kladden til Imp, og da der forelå et stort arbejde med renskrivning og korrekturlæsning, inden romanen kom til trykning i februar 1835, har han næppe kunnet afse tid til eventyrdigtning før dette tidspunkt. Dette synes også at bekræftes af de ialt syv brevsteder, der foreligger om de første eventyrs tilblivelse.

Første gang de omtales, er nytårsdag 1835 i et brev til veninden Henriette Hanck, hvor A erklærer: »Nu begynder jeg paa nogle »Børne-Eventyr«, jeg vil see at vinde de kommende Slægter skal De vide!« (BHH 104). På dette tidspunkt har han altså kun arbejdet med ideerne i tankerne, men i løbet af den næste månedstid må arbejdet for alvor været kommet igang, for 10.2.1835 fortæller han Ingemann, der iøvrigt selv dyrkede kunsteventyret, at han er »begyndt paa nogle »Eventyr, fortalte for Børn«, og jeg troer, de lykkes mig. Jeg har givet et Par af de Eventyr, jeg selv som Lille var lykkelig ved, og som jeg ikke troer ere kjendte; jeg har ganske skrevet dem saaledes, som jeg vilde fortælle et *Barn dem*« (BfA I 292).

Den næste måned må arbejdet være skredet rask fremad, idet han 16.3.1835 meddeler en anden nær veninde, Henriette Wulff, at han har skrevet »nogle Eventyr for Børn« (BHW I 211). Sandsynligvis har han været færdig med første hæfte på dette tidspunkt, for kun ti dage senere, 26.3., får Henriette Hanck flg. besked: »»Eventyr fortalte for 20 Børn« [...] komme ud i Aprilmaaned og man vil sige: det er mit uddødeligheds Værk!« Her nævnes også for første gang titlerne på de fire eventyr i den rækkefølge, hvori de forekommer i første hæfte, idet A samtidig lidt letfærdigt karakteriserer dem som »originale« (BHH 108 f). Engang i april fortæller han også den tyske digter Chamisso (1781-1838) om bogen: »Jeg har skrevet *Eventyr for Børn*, der for Øieblikket ere hos Bogtrykkeren. Jeg troer i disse ret eiendommeligt at have udtalt det Barnlige« (BfA I 296). Og sluttelig meddeler han 24.4. Henriette Wulff, at »to Bind Eventyr [...] er fra Haanden« (BHW I 219).

Som det fremgår såvel ovenfor som af forordet fra 1837 (I 19f) og af Bemærkninger (4), er *Fyrtøiet* en gendigtning af et af de eventyr, A havde hørt som barn »i Spindestuen og ved Humleplukning«, men eventyret bærer desuden præg af A.s vidtspændende læsning. Historien, som Georg Christensen 162 henfører til nr. 6 i Sv. Grundtvigs eventyrregistrant, Anden i lyset, findes i talrige opskrifter, men hovedtrækket er, at en soldat vinder mange penge ved at hente et lys hos en sovende trolld til en gammel person. Af varierende grunde beholder han selv lyset, hvorefter han lever flot i byen. Da han ved et tilfælde tænder lyset, står der en jernmand eller stålkæmpe foran ham og hjælper ham til at få den smukke prinsesse at se. Kongen benytter list for at finde ud af, hvor datteren er om natten, og soldaten arresteres og dømmes til at brændes på bålet. På bålet får han lov til at tænde sin pipe ved sit lys, hjælpeånden kommer til stede og kaster kongen og hans råd højt op i luften (jvf. iøvrigt Else Marie Kofod 29ff).

Såvel Anden i lyset som Grimms Det blå lys, med hvilket *Fyrtøiet* stemmer ret nøje overens efter soldatens ankomst til byen, er imidlertid alle varianter af eventyret om Aladdin i 1001 Nat, et værk A allerede fra barn af var fortrolig med i den første danske oversættelse fra 1757-58 efter Antoine Gallands franske udgave 1704-12 (Levnedsbogen 27, MLE I 28), og som A tydeligvis har benyttet (se ndf.; om A og 1001 Nat se iøvrigt Poul Høybye i A-iana 3 rk. I 361ff). I samme forbindelse kan endelig nævnes påvirkning helt ud i det verbale fra Oehlschlägers Aladdin (1805), hvad allerede Carsten Hauch var inde på i et brev 6.11.1835, da han bebødte A, at eventyret var »en Efterligning af et bedre Digt, nemlig Alladins Lampe« (BtA 190).

23.1*en Soldat*] alm. træk i folkeeventyret at helten er anonym. - **5***ækel... Brystet*] sml. Sindbad Søfarerens tredje rejse i 1001 Nat, hvor fortælleren møder en Polyfemos-lignende kæmpe, om hvem det siges, at »Underlæben hængde ham mit ned paa Brystet« (1.1757.374). - **19-20***en stor Gang... hundrede Lamper*] sml. Noureddins beskrivelse af den underjordiske hule i Aladdin (Oehl I 102):

21

Grottens klare Frugter,
Som Stjerner spillende i alle Farver,
Snart lyser atter med langt mere Skiønhed,
End denne lumre, svoveltændte Sol.

21*tre Døre*] A har overtaget folkeeventyrets og -troens magiske 3-tal og bruger det gennem hele kompositionen: tre hunde, tre slags mønt, tre natlige besøg af prinsessen osv. - **21-24.12** Sml. Noureddins beskrivelse af de underjordiske grotter: »Først kommer du igiennem trende Grotter, / Hvor Guld og Sølv, ret som i store Tønder, / Er sluttet ind udi Granitens Kløfter.« I samme moment omtaler han også grotterne som »trende Kamre« (Oehl I 102f). - **23***en Hund*] hundene findes ikke i (nogen af de kendte danske) folkelige opskrifter, men er almindelige i sagn om skattegravere, hvor de vogter skatten, iøvrigt uden at gøre noget, når man roligt flytter dem (jvf. Feilberg: Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. I.75).

24.4*et Møllehjul*] i **m** til 29.11 har A skrevet »Karethjul«, hvorfor det snarere er vandhjulet i en vandmølle end tandhjulet i en hollandsk vindmølle, han har tænkt på. Billedet kan evt. have sin baggrund i de vandmøllehjul, han kendte fra sin barndoms Odense å, men mere sandsynlig er påvirkning fra Cervantes' Don Quijote, som han ihvertfald siden 1824-25 havde været fortrolig med i Charlotte Dorothea Biehls oversættelse (1777), da han omdigtede og indlagde en scene herfra i sin ufuldførte historiske roman (se A-iana III 29 f). Såvel Biehl (III.46) som Schaldemose (III.1830.65) oversætter, at en vandrende ridder ikke må frygte at møde ti kæmper, om »hvert Øie [er] saa stort som et Møllehjul«, iøvrigt en forkert oversættelse af rueda de molino, møllesten. - **9***Rundetaarn*] astronomisk observationstårn i København; det konkret anskuelige billede stemmer ikke med folkeeventyrets stedløshed, men appellerer til det velkendte. A kan også være påvirket af Cervantes, idet kæmpernes ben sammenlignes med tårne (III.1777.46). - **12***tag Du... Du vil*] sml. Noureddin til Aladdin: »Paa Veien, naar du gaaer tilbage, maa / Du gjerne plukke Dig saa mange Frugter, / Som du kan bære« (Oehl I 103).

25.6*Kagekonernes*] koner, som solgte kager og konfektvarer på gaden eller fra særlige boder. - **9***ja, alle Lommerne... fyldte*] iflg. Dagbøger 5.1.1834 læste A Thomasine Gyllembourgs eventyr Kong Hjort (1830) i Rom, og skønt han ellers ikke yndede hendes fortællinger (se E. Hude i A-iana 2 rk. VI 321ff), er han muligvis påvirket i dette tilfælde, idet hovedpersonen Christian af en nisse føres gennem en trylleskov, hvor bladene på en kæmpeeg er lutter hundredalersedler. Han får lov til at plukke så mange han vil: »Christian lod sig det ikke sige to Gange, men fyldte sine Lommer saaledes med Egeblade, at han var saa bepakket som et Æsel, og neppe kunde gaae af Stedet; og 22 da Lommerne ikke kunde rumme flere, fyldte han endnu sin Hat og sine Støvler med saa mange, som der kunde faae Plads« (Samlede Skrifter 2 I. 1866.306). A bytter imidlertid om på rækkefølgen: først fyldes alt, dernæst bliver han, så han knap kan gå. - **14-15***Har Du... reent glemt*] sml. Aladdin: »Men stop! ha det er sandt, / Jeg havde jo nær glemmt den rare Lampe« (Oehl I 111). - **22** »*Snik snak!*« *sagde Soldaten*] sml. Noureddins svar, da Aladdin forlanger at komme op, inden han giver ham lampen: »Snik, Snak! giv mig først Lampen!« (Oehl I 112).

26.2-6 Alm. eventyrtræk, at prinsesser indespærres for at undgå en eller anden skæbne, og at forebyggelse mod spådom mislykkes, se fx fortællingen om kong Agib i 1001 Nat (Byskov I 147 f) og Perraults Tornerose (ib. 23 f). - **9-20** Kilden er beskrivelsen af Ab u Hassans fester i Historien om de opvakte sovere i 1001 Nat (II.1757.760, se ogs. A-iana 3 rk. I 362). Samme motiv findes i Musäus' Den stumme Kjærlighed, hvor sønnen lever lystigt på fædrearven, men pludselig ikke har flere penge tilbage: »Han flyttede nu hen i en afsides Gade [...] Snyltegæsterne vare forsvundne med hans Velstand; af sine forrige Venner havde han ingen mere« (Oehl Eventyr I 4). Også det træk, at vennerne dukker op igen, da soldaten atter kommer til penge, findes hos Musäus. - **9***tog paa Comedie*] gik i teatret. - *Kongens Have*] park i København; se iøvrigt n.t. 24.9.

27.13*virkelig*] rigtig, ægtefødt. - **20***pæn*] ironisk: køn; nydelig. - **26** *Vandstøvler*] vandtætte støvler, brugt af fiskere og jægere, altså ikke blot af mænd, men af arbejdende mænd; derfor grotesk, at ikke alene en kvinde, men ovenikøbet en hofdame ifører sig dem. Jvf. Poul Møller, der finder det ligeså uskønt, at en kvinde er professionel digter som at se hende »gaae med Vandstøvler« (Skrifter i Udvalg. II.1930.83) - **33** *Kors paa alle Portene*] sml. Ali Baba og de fyrretyve røvere i 1001 Nat, hvor slavinden Morgiane mærker alle husene med kridt for at forvirre røverne, der har sat et mærke på Ali Babas dør (så de kunne genkende hans hus). Også Boccaccio anvender motivet i Kong Agiluffs staldknægt i Decameron (3.dag.2.historie).

28.6-7*der kunde mere, end at kjøre i Kareth*] der ikke var så dum, jvf. »at kunne mere end sit fadervor«. - **7-12***Hun tog... Prindsessen kom*] sml. Grimms Det blå lys, hvor kongen råder prinsessen til at fylde lommerne med ærter og klippe hul i dem, så de kan forfølge sporet til soldaten. A kan yderligere være inspireret til selve den konkrete udformning af billedet af Oehlschlägers Øen i Sydhavet, hvor Albert finder

på råd, da hunden Beautiful har fundet en skjult ferskvandskilde: »Nu fyldte jeg en lille Pose med hvidt Sand, gjorde et Hul deri, og bandt næste Gang Hunden Posen paa Ryggen, saa at den, imens den løb, bestandig maatte tabe noget Sand ud deraf. Paa den Maade viste 23 en hvid Stribe mig Veien« (1824-25; Oehl XXVIII 108). - **9***Boghvedegryn*] et fynsk islæt; boghvedegrød er en traditionel fynsk egnsret. - **16***Cachotten*] arresten. - **28***Skomagerdreng*] skomagerlærling. - **29***Skjødskind*] læderforklæde.

29.14*Favne*] 1 favn = ca. 189 cm. - **18***alle folkene raabte*] sml. Aladdin, der også løslades pga. folkemængdens højlydte krav (Oehl I 254).

Lille Claus og Store Claus

Lille Claus og Store Claus tryktes første gang i EB 1-35, der udkom 8.5.1835.

Om nedskrivningen af eventyret se ovf. u. *Fyrtøiet* (s. 19f).

Lille Claus og Store Claus tilhører rækken af gendigtninger af folkeeventyr, som A havde hørt som barn på Fyn (se I 19f, VI 4). Motivet til dette skæmteeventyr - at den kloge far den dumme til at foretage sig samme handlinger som han selv, idet en vigtig faktor glemmes, så at det der blev til lykke for den første, bliver til ulykke for den anden - kendes fra en lang række folkeeventyr over hele verden. Det svarer således ret nøje til Store Bror og lille Bror i Sv. Grundtvigs eventyrregistrant (nr. 112), der foreligger i tre opskrifter, hvoraf den ene Stor Peer og Lild Peer (1855) også nævnes i Thiele I III. Nærmere A's genfortælling end det danske folkeeventyr står en italiensk parallel List over list fra novellesamlingen *Le piacevoli notti* af Giovanni Straparola (1550-55), der blev oversat til dansk af J. Chr. Riise (1818; optrykt i Bødker 232-38). Af øvrige behandlinger kan nævnes Grimms *Bondeknolden* samt Soldaten som blev Troldmand i den anonyme *Historier II.1774.36-45*, der dog kun bygger på motivet om hustruen, der beværter elskeren i mandens fraværelse, skjuler ham og narres af en gæst (se iøvrigt Else Marie Kofod 42ff).

30.2*Claus*] normalt forekommer navnet Claus ikke i folkeeventyrets navneskik, og det kan være A.s opfindelse; dog findes det i en folkebog: *Historie om Fattig Klaus* fra Molboernes Land Dumsnudestrup, hvor han ved sit snilde Hoved fra den dybeste Forarmelse blev til en riig Bonde.

Skønt først udgivet i 1858 er den imidlertid så forskellig fra A.s eventyr, at der ikke kan være tale om påvirkning fra A. Den folkelige tradition bag bogen kan derfor være A.s kilde (se Arthur Christensen: *Molboernes vise Gerninger*. 1939.233-44).

24

31.32*en levende Stork*] måske refererer det overflødige adjektiv *levende* til A.s sommerrejse i 1832, hvor han kørte sammen med to madammer, »den ene havde en lille Dreng med, der et par Dage forud, første Gang var kommet til Kjøbenhavn, havde her udbrudt da han saae en Soldat: »Gud Moder, der er en *levende* Soldat! (han havde altid seet dem maleden)« (Dagbøger I 117f); jvf. også Februar i Aarets tolv Maaneder (1833; SS XII 149). - **38***Degnen*] rettelser fra *Præsten* i **m** samt at degnen formelt kommer for at sige goddag, betyder en neddæmpning fra det folkelige forlæg, hvor præsten går i seng med konen. Brix 183 mener A måske også har haft Nille og degnen i Holbergs Jeppe paa Bierget i tankerne.

32.1*stak paa*] begyndte at spise; jvf samtidskridkens reaktion på udtrykket (VI 124). - **15***Kiste*] at bruge dragkisten som gemmested for elskeren er et gammelt motiv, jvf. Historien om den dyrekjøbte Isabelle, hvis Deilighed var udsigelig, hvis Kydskhed ubeskrivelig, og hvis Oprigtighed uforanderlig imod hendes Hosbonde (1730). Som titlen siger, er hun modsat bondekonen trofast, og da hun forfølges af tre rige købmænd, medens hendes mand er på rejse, lokker hun dem i en dragkiste, som hun bringer på torvet (Rasmus Nyerup: *Almindelig Morskabslæsning*. 1816.169ff). - **18***gesvindt*] hurtigt.

33.30*Courage*] mod.

34.9-10*en heel Skjeppe*] tønne på 17.39 l. - **38***Haand*] **m** har (bedre) *Kisten i den ene Hank*.

35.16-21 Motivet med at låne et mål til at tælle penge med og indsmøre det, så udlåneren kan se, hvad det har været brugt til, også i 1001 Nats Ali Baba og de fyrretyve røvere (III.1758.530; jvf. A-iana 3 rk. I 364). - **39***Spandremme*] remme til at holde læsten med skoen fast til knæet. - *Skjødskind*] læderforklæde.

36.2*spytte røde Grise*] bløde. - **7ff.** A neddæmper scenen i forhold til folkeeventyret ved at lade bedstemoderen være død og gør Lille Claus mere menneskelig ved at motivere sengeombytningen med, at hun skal ligge i en varm seng for at komme til live igen, hvorimod han i folkeeventyret bevidst bytter seng,

da han venter Store Claus' overfald. - **23 f.** Det manglende motiv til Lille Claus' handlemåde er enkeltstående i eventyret, hvor alle situationer er motiverede, hvorimod folkeeventyrets helt selv fremkalder situationerne.

37.1hendes] folkelig dialektal tiltale.

38.15ff. Sml. Grimms Bondeknolden. - **29**Drift] flok.

39.19ff. Omend motivet med Lille Claus, der fortæller, at han har faet dyrene på havets bund, findes hos Grimm, kan A dog også være påvirket af folketroen, jvf. Thiele2 II 255, der fortæller, at man på Assens-egnen »har seet Havkøer og Havtyre stige op paa Markerne, for at søge Samqvem med andet Qvæg«. Jvf. også sagnet om Kong 25 Frodes Høi ved Værebrosbro, hvor en troldkvinde »omskabte sig til en Havkøe og sin Søn til en Havkalv og gik da og græssede ved Værebrosbro« (Thiele1 I 20). BrixAP II 312 formoder imidlertid, at havkvæget har sin forudsætning i Carsten Hauchs litterære og filosofiske satire Phantasien Magt i Contrasterne (1816), men her græsser søkøer og havfruer dog kun på havbunden. - **27**grøn Krands] sml. ellepigen hos Thiele1 I 109: »en grønklædt Pige med Siv flættede over Hovedet [kom] fra den nære Mose.« - **36**Grøfter] diger, jordvolde.

40.1polidsk] snedigt, fiffigt. - **36**drev] ledte kvæget afsted (ved hjælp af råb, pisk o.l.).

Prindsessen paa Ærten

Prindsessen paa Ærten blev trykt første gang i EB 1-35, der udkom 8.5.1835.

Om eventyrets tilblivelse se ovf. u. *Fyrtøiet* (s. 19f).

Ligesom i tilfældet med de to første eventyr i hæftet hævder A, at *Prindsessen paa Ærten* er en gendigtning af et af barndommens fynske folkeeventyr (I 20; VI 4), og da han ellers er særlig øm om at fremhæve sine originale eventyr, må hans ord stå til troende. Alligevel er eventyret et af A.s mest problematiske og omdiskuterede, fordi det ikke kendes i dansk folketradition. Georg Christensen 169 fremhæver imidlertid, at det kan være et udenlandsk eventyr, som den belæste fader har fortalt, og at det ville være for meget at forlange, at barnet skulle have haft nogen klar forståelse af forskellen på de eventyr, faderen fortalte ham, og dem, han hørte hos de gamle koner.

Men skønt motivet med sengeprøven foruden i en række syd- og østeuropæiske samt orientalske folkeeventyr også kendes i flere varianter i svensk tradition fra før A, er pointen en anden. I samtlige svenske versioner er der tale om et bedrageri, idet helten/heltinden har en hjælper (ske), som røber, hvad der skal svares om morgenen, ligesom det snarere drejer sig om nøjsomhed, flid og sparsommelighed end om sarthed, når der spørges efter prinsessens kvaliteter. Hertil kommer yderligere en mærkværdighed, idet *Prindsessen paa Ærten* mindre virker som et eventyr end som en anekdote, en episode af en større sammenhæng, hvad der måske er baggrunden for at Brix 183 nok hævder, at A har hørt eventyret som barn, men samtidig også udpeger en litterær kilde: Tiecks *Der gestiefelte Kater* (1797). Denne teori modificeres betydeligt i Brix og Jensen I 391, hvor det med henvisning 26 til Georg Christensen konkluderes, at det svenske folkeeventyr må have været i folkemunde på Fyn i en nærstående form.

Alle disse teorier kompliceres dog af en udtalelse af A selv til Jonas Collin i et brev 26.7.1844 foranlediget af hans besøg hos Jacob Grimm i Berlin, idet denne paradoksalt nok og til A.s ærgrelse overhovedet ikke kendte den allerede da berømte danske digter. A finder det manglende kendskab »naragtigt [...] da han i sin nye Samling af ægte Folke-Eventyr, skal have optaget eet af mine originale, rigtig nok i den Tro at det tilhørte kun de Danske« (BJC I 247). Eventyret, der er tale om, er Die Erbsenprobe, som Wilhelm Grimm efter sønnen Hermanns mundtlige fortælling havde optaget som nr. 182 i 5. udg. af *Kinderund Hausmärchen* (1843). I næste udgave (1850) blev det iøvrigt fjernet, »weil sie wahrscheinlich aus Andersens Märchen »Prindsessen paa Ærten« stammt« (Johannes Bolte und Georg Polívka: Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm. III. Leipzig 1918. 331). Spørgsmålet er så, hvorledes A.s brug af ordet original skal forstås!

41.1Der var engang] folkeeventyrets indledningsform el. - *en Prinds*] i overensstemmelse med folkeeventyret er helt og heltinde anonyme. - **2** rigtig] ægtefødt; jvf. også *virkelig* i lin. 9.

42.11Ærten...at see] alm. slutning på folkesagn, se fx. Thiele1 I 4 og 6, hvor der fortælles om et drikkehorn og en hjort, der begge er at se på Kunstkammeret. Rubow 38 mener imidlertid, at slutningen er

inspireret af Clemens Brentanos Geschichte vom braven Kasperlund der schönen Annerl (1817): »Die Schürze der schönen Annerl, in welche ihr der Kopf des Jägers Jürge bei seiner Enthauptung gebissen, ist aut der herzoglichen Kunstkammer bewahrt worden« (Werke. II. München 1963.806). - *Kunstkammer*] museum med diverse kunstgenstande, mønter, oldsager og andre rariteter; Det kongelige danske Kunstkammer lå indtil 1821 i det daværende Kongelige Biblioteks bygning, nu Rigsarkivet, ved Christiansborg Slot i Kbh. og rummede en broget samling genstande, der siden hovedsagelig er indgået i Nationalmuseets samlinger.

Den lille Idas Blomster

Den lille Idas Blomster blev første gang trykt i EB 1-35, der udkom 8.5.1835.

Omend vi ikke umiddelbart har flere oplysninger angående 27 eventyrets tilblivelse end citeret ovenf. u. *Fyrtøjet* (s. 19f), kan nedskrivningstidspunktet alligevel diskuteres, hvilket hænger sammen med eventyrets motiv.

I Bemærkninger sætter A *Den lille Idas Blomster* op mod de tre første eventyr i hæftet, der alle er gendigtninger af folkeeventyr, og fortæller, at det blev til, da han en dag fortalte Ida Thiele, datter af A.s ven, forfatteren og bibliotekaren Just Matthias Thiele (1795-1874), om blomsterne i Botanisk Have (4). Hvornår dette besøg fandt sted kan diskuteres. I et brev til Henriette Hanck nytårsdag 1835 fortæller A om selskabeligheden i forbindelse med julen og skriver: »moersomst var det hos Professor Thieles, hvor der ere smukke Kobbere og Kunstsager til at see paa« (BHH 102 f). Da det netop er i samme brev, A for første gang nævner, at han *nu* begynder at skrive eventyr, kunne det tages som et argument for, at eventyret er det først nedskrevne.

Imod denne teori taler imidlertid et brev til Ingemann 10.2.1835, hvor A tilsyneladende endnu kun har skrevet et par gendigtninger af folkeeventyr (BfA I 292).

Olrik 189, der fremhæver, at A i Bemærkninger kalder Thiele »Digteren«, mener, at A kan være påvirket af Thieles digt Til min lille Ida. Med en Vandkande i: H.P. Holsts Nytaarsgave fra danske Digtere. Første Aargang 1835 (udkom ved juletid 1834). Digtet er blevet til efter at Ida (f. 22.8.1830) havde været syg (»hun bøjede sin Blomsterstængel og blegnede, som Rosen i sin Død«) og er formet som en opfordring til den lille pige om at gå ud at vande de tørstende blomster:

Tag Din Kande! Bring i Leeg forborgen
Og ubevidst din Tak til Blomstens Gud,
Da skal Du see, at Blomsten staar imorgen
Forfrisket som Du selv med nye Skud!

Jvf. A.s indledning om de visne blomster!

Det er også sygdom, der er udgangspunktet for Finn Hauberg Mortensens datering og tolkning af eventyret (Slægten og familierne, »den dumme Phantasie« og døden i: DaStu 1986.72-94). Men her er det Thieles hustru Sophie Thieles sygdom og død 15.4.1835. På baggrund af Thieles egne oplysninger om, at hustruen blev syg 10.4. (hvor Ida iøvrigt også var syg), og eventyrets tematisering omkring døden mener Hauberg Mortensen, at A har fortalt det for Ida under et besøg i disse april dage for at foregribe hendes angst for døden. Dateringen og tolkningen har dog en afgørende svaghed, som Hauberg Mortensen overser trods en redegørelse for de hidtidige forsøg på en datering af eventyret. 26.3.1835 nævner A eventyret i et brev til Henriette Hanck (se ovf s. 20). Eftersom man overhovedet ikke kunne forudse Sophie Thieles nære død på dette tidspunkt, kan eventyret 28 altså ikke dateres eller læses, således som Hauberg Mortensen forsøger det.

Heller ikke eventyrets eget univers giver mulighed for en exakt datering. For synspunktet, at det er A.s allerførste eventyr, taler Olriks henvisning til Idas sygdom samt bemærkningen 44.4-5 om besøget i Frederiksberg Have, der kunne tyde på sent efterår. For en datering til perioden mellem 10.2. og 26.3.1835 taler omtalen af fastelavnsriset 47.31, idet det iøvrigt kan tilføjes, at fastelavnen i 1835 først faldt 1.3. I så tilfælde skulle eventyret altså være skrevet efter dette tidspunkt.

Bortset fra den direkte inspiration A har fået gennem besøget hos Thiele, kommenterer han selv i MLE eventyrets originalitet med en bemærkning om, af »det dog er temmelig beslægtet med *Hoffmann*, og har allerede ogsaa sin Rod i »*Fodreisen*«« (I 289). Hvad Hoffmann angår, drejer det sig om eventyret Nussknacker und Mausekönig (1819), medens det er sværere at udpege et sted i Fodreise. Topsøe-Jensen

mener (MLE I 473), at det kun kan dreje sig om flg. passus i 11. kap.: »Alle Træerne i Slotshaven stode i fulde Blomster; det var nydelige sødtduftende Complimenter. Smigrerne stode i gyldenstykkets Kjoler, som store Solsikker, og saae de lavere Blomster over Hovedet. Der var hele lange Bede af Koketter, der straaede som de skjønneste Haarlemmer-Tulipaner« (78).

Endelig kan nævnes, at A i digtet *Den rædselsfulde Time* (1827; SS XII 83) har udnyttet motivet med ting, der bliver levende ved nattetide, i dette tilfælde bøgerne på Universitetsbiblioteket, der springer ned fra hylderne og holder bal.

43.1[*da*] A navngiver her for første gang en eventyrfigur efter en i sin omgangskreds. Bortset fra nogle replikker fra Ida Thiele (1830-63) har eventyrets Ida dog kun navnet fælles med denne. - **3ff.**[*Studenten*] et portræt af A selv. - **19**[*Gaaseurter*] bellis, tusindfryd. - **22**[*Porten*] Vesterport i Kbh. - *Det store Slot*] Frederiksberg Slot. - **23**[*Kongen*] Frederik VI (1768 -(1808-)1839).

44.10[*de røde Hanekamme*] *Corydalis cava*. - **12**[*Kammerjunkere*] hofembedsmænd med rang i 4.klasse nr.2. - **16**[*pænt*] korrekt, anstændigt. - **32**[*den botaniske Have*] Universitetets botaniske have lå 1777-1874 bagved Charlottenborg, hvor Thiele iøvrigt havde sin bolig. - **35-45.1**[*Har Du... Vinger*] sammenligningen mellem sommerfuglen og blomsten har sin filosofiske oprindelse hos Henrich Steffens, der i *Indledning til filosofiske Forelæsninger* (1803) om insekterne siger, at »de ere frieladte Blomster, som svæve fra en Plante til en anden« (1968.60), en sammenligning romantikkens digtere tog til sig og hyppigt benyttede (jvf. Vilh. Andersen: *Den heibergske Skoles Naturopfattelse i hans bog Danske Studier*. 1893.102).

29

45.6[*den botaniske Professor,*] professor J. W. Hornemann (1770-1841), broder til fru Henriette Collin d.æ., var direktør for Botanisk Have og boede i Nyhavn 272 i et nu nedrevet hus, hvor Udstillingsbygningen ligger (se Bo Bramsen og Palle Fogtdal (red.): *København før og nu - og aldrig*. 2. 1987.64ff). - **12-17**[*Men hvor... de talte*] sml. Skyggebilleder: »Blomsterne [nikkede] rundt om med deres store Hoveder, og saae ret saa dumme og stolte ud derved, ligesom de vilde sige: »ja Du har Ret! ville vi tale, da skulle vi fortælle!«« (63) og Aarets tolv Maaneder. August (SS XII 31), hvor pigerne efter høstarbejdet skal over en stente:

Skjørtet hænger fast ved Gjærdet, saa de Andre hjelpe maae.

See, hvor alle Blomster nikke! hvad de tænke, veed jeg klart,

Kunde man forstaae Mimiken, hørte man vist noget Rart.

12[*hvor*] hvorledes. - **28**[*Cancellieraad*] titel med rang i 6.klasse nr.I. - **29**[*gnavede*] give sin mening tilkendt på en gnaven måde, knurre. - **35**[*den dumme Phantasie*] sml. *Dagbøger* 15.3.1834, hvor A under en udflugt omtaler teologen F.L.B. Zeuthen (1805-74), hvis væsen og opførsel irriterede ham: »Zeuthen fandt Fornøjelse i at stikke sin Stok ind i et Barns Mund. Da jeg virkelig var bange for Barnet, sagde jeg: vær dog forsigtig. »O,« svarede han. »Det er den dumme Phantasie!« vi loe af ham« (I 357).

46.11[*imorgen*] næste dag. - **19-20**[*vidste nok, hvad hun vidste*] var sikker i sin sag.

47.23[*Røgmand*] **m** har oprindelig »Nøddeknækker« (vel under påvirkning af Hoffmann). Rettelsen skyldes sandsynligvis, at røgmanden, en lille figur med hul i munden til en lille røgelsespind, skal høre til legetøjet (jvf. Johs. Brøndum Nielsen: *Røgmanden i »Den lille Idas Blomster« i: Berlingske Tidende* 2.7.1944). - **34**[*Masurka*] polskdans i 3/4 takt. - **36-48.3** I drømmen gives mulighed for at blive større eller mindre (jvf. *Fodreise* 32; *Ole Lukøie* (I 172); *Lille Tuk* (II 128)).

48.27[*nydelige*] venlige. - **40-41**[*saa kyssede hun Blomsterne*] et selvoplevet træk, jvf. Lille Viggo: »Hver en Blomst Du kysser, som en Broder, / Taler med den paa din egen Viis« (1832; SS XII 191).

49.6[*Pioner*] pæoner, bonderoser. - **8**[*Sommergjække*] vintergækker; jvf. iøvrigt *Sommergjækken* (IV 250 f). - **16**[*gesvindt*] hurtigt. - **27**[*de norske Fætere*] Adolf Jonas Boye (1823-91), søn af forfatteren og præsten Caspar Johs. Boye (1791-1853), der var født i Kongsberg i Norge, men 1826 blev sognepræst i Søllerød, og Adolf Johs. Boye, søn af rektor Mathias A. Boye (1796-1872), broder til C.J. Boye og beslægtede med Henriette Collin d.æ. Sml. Dovregubbens sønner i *Elverhøi* (II 79ff). - **30-39** Omtalen af de norske fætre betyder, at handlingen sandsynligvis er henlagt til den collinske gård i Bredgade og bringer fugebegravelsen i O.T. (57) og *Gaaseurten* (I 120) i erindring.

30

Første Samling. Andet Hefte. 1835 EB 2-35

Tommelise

Tommelise tryktes første gang i EB 2-35, der udkom 16.12.1835.

I et brev til Henriette Wulff 29.4.1835 fortæller A, at han foruden Imp også har skrevet to bind eventyr i løbet af vinteren 1834-35. Efter at EB 1-35 var udkommet 8.5.1835, klager han 14.5. til Jonas Collin over sin økonomiske situation og skriver bl.a.: »Reitzel har ingen Penge og vil derfor ikke for det første forlægge det næste Hefte af Eventyrene, som jeg har gjort færdig« (BJC I 121). Hele hæftet må altså have ligget trykklart senest denne dato, kun 6 dage efter at første hæfte var udkommet.

Hvornår præcis *Tommelise* er blevet til vides ikke, men slutningen, hvor fortælleren selvbevidst præsenterer sig som »Manden [...] som kan fortælle Eventyr«, tyder dog på, at eventyret ikke er et af A.s ældste.

Iflg. Bemærkninger er *Tommelise* »aldeles egen Opfindelse« (5), hvad der dog ikke har forhindret A i visse lån. Selve navnet og figuren har rod i folkeeventyrenes Tommeliden eller Svend Tomling, en tommelang lille dreng. Desuden har Oehlschläger benyttet navnet og figuren i romancen Tommeliden var sig en Mand saa spæd i lystspillet Ludlams Hule (1813). Handlingen i *Tommelise* er dog ikke beslægtet med Oehlschlägers historie om den tapre lille kriger, hvis motiv er hentet fra Perraults *Ma Mere l'Oye* A gør figuren til en pige, ligesom han digter et ganske andet handlingsforløb i forhold til folkeeventyret om Tommeliden. Iøvrigt fremgår det af de bevarede manuskriptfragmenter, at A først valgte at kalde titelpersonen Tommelangelise men opgav det til fordel for det mere velklingende Tommelise.

Konstellationen det lillebitte menneske kontra kæmperne, som A kendte fra Swifts satiriske *Gullivers Rejser* og Voltaires *Micromegas*, havde A allerede benyttet i *Fodreise*. Her henviser han netop til Voltaire, idet han lader en indbygger fra planeten Sirius lande på Amager. Skønt han er lidt højere end Rundetårn (dvs. 36 m), er han i forhold til det normalt otte mil høje Siriusfolk »meget mindre end vor Tommeliden er hos os« (40). Senere, i nytårsnattens litteraturrevy, 31 optræder der en Tommeliden, som »red paa en deilig Græshoppe, der gjorde mange Gaprioler med ham; han holdt sig til *Pygmæerne*, der alle saae ret drabelige ud med deres Fingerbøl-Rustning, og lange Knappenaals Landse« (53).

Indledningsmotivet med konen, der ønsker sig et lille barn og på overnaturlig vis får det, er et almindeligt træk i folkeeventyret, jvf. fx Mons tro og Grimms Tommeliden og Svend Tomlings Vandring. Billedet med den lille pige, der sover i en blomst, findes dels i E.T.A.Hoffmanns *Prinzessin Brambilla*, hvor en stor lotusblomst med et yndigt slumrende barn skyder op, dels i sammes *Meister Floh*, hvor Dörtje Elverkind alias prinsesse Gamaheh kommer til syne sovende midt i en tulipan i Samarkand.

53.19*Tulipan]* jvf. Hoffmanns *Meister Floh*, hvor tulipanen er lilla og gul (Hoffmann X 137). - **23***Valnødska]* jvf. *Meister Floh*, negerdrengen, der er så lille, at han kan bo i en nøddeska (Hoffmann X 189). - **24***Matrasser]* madrasser.

54.4*Tulipanblad... sejle* og **54.30***Aakandeblandet]* jvf. Oehlschlägers *Aladdin*, hvor Lympha, »en lille Pige, blaat klædt, kommer seilende ned ad Bækken paa et Skræppeblad, med en Sivblomst i Haanden« (Oehi I 238). - **19***koax, koax, brekke-ke-kex]* imitation af frørernes kvækken; et lån fra Aristofanes' *Frørerne*, jvf. *Fodreise* 55 og 60. - **39** *Aaknappe]* gul åkande.

55.31*Livbaand]* bælte. - **36***i Øieblikket]* øjeblikkelig, straks.

56.5-6*brød... noget om]* var oldenborren ligeglad med. - **20***Gaaseurt]* bellis, tusindfryd. - **26***hang]* hængte; også på A.s tid urigtigt. - **37***Skuffe]* skovl.

57.22*inden Vægge]* sidde godt i det, være velstående. - **33***Oldenborre, flyv, flyv]* alm. børnetale, jvf. KristBRL 468. - **33-34***Munken... Enge]* gammel sangleg, jvf. KristBRL 294.

58.5*Trøske]* trøske, råddent træ, kan ofte virke selvlysende pga. svampeangreb.

59.4*aae i Dvale]* jvf. »Om adskillige Fuglearter har man berettet, at de om Vinteren skulle ligge i Dvale i Moser og Sumpe, iblandt andre om Vagtelen og Storken, men især om Svalerne. Det er unægteligt, at man

har om Vinteren fundet frosne Svaler, men om de ere bragte til Live ved at bringes ind i varme Værelser, derom har man ingen troværdige Vidnesbyrd« (F.C.Nielsen: Naturhistorie for hver Mand. 1809.31f).

60.15 *at sidde og ligge paa*] talemåde for velstand. - **36** *obsternasig*] genstridig, opsætsig. - **39** *har baade i Kjøkken og Kælder*] er velstående. *Kælder*: forråds-kælder.

61.36 *Grøfter*] diger.

32

62.22 *Blomstens Engel*] blomsteralfen, dryaden.

63.6 *Maja*] måske en allusion til fru Gyllebourgs *En Hverdagshistorie* (1828), hvor den åndfulde og kærlige pige hedder Maja (i modsætning til den åndløse Jette, hvis navn da heller ikke passede til Henriette Wulff); jvf. O.T. hvor en af Marens affekterede københavnske veninder døber hende om til Maja »ligesom i *Hverdagshistorien*« (133).

Den uartige Dreng

Den uartige Dreng blev trykt første gang i EB 2-35, der udkom 16.12.1835.

Eventyret er skrevet i løbet af vinteren 1834-35, se indledning til *Tommelise* ovf. s. 30.

I Bemærkninger skriver A, at han har fundet fabelen til eventyret i den gr. lyriker Anacreons (f. ca. 572 f. Kr.) digte. I *Fra Boghyld* gør Estrid og Erik Dal opmærksom på, at A ejede Anacreonte novissimo del commendatore Alberto Thorwaldsen in XXX. Bassorilievi anacreontici tradotti del cavaliere Angelo Maria Ricci, Roma 1832, hvori findes digtet *Anacreonti ed amore*, der har samme motiv som *Den uartige Dreng* (43). Imidlertid kan A allerede i sin skoletid have stiftet bekendtskab med Anacreons tredje ode. I 1826 havde A.s rektor, Simon Meisling (1787-1856) nemlig udsendt Anacreons digte i såvel den gr. grundtekst som da. oversættelse i et indbydelsesskrift til Helsingør Latinskoles eksamina. Som påvist af Hans Brix (*Fagre Ord* 2. 1963.106ff) er det imidlertid dog mest sandsynligt, at Christen Prams (1756-1821) oversættelse fra slutningen af 1700tallet: Efter Anacreons tredje Ode har dannet udgangspunkt for eventyret. Der er en række iøjnefaldende ligheder mellem Prams oversættelse (Udvalgte digteriske Arbejder samlede og udgivne af K.L.Rahbek. IV. 1827.59 f) og A.s eventyr. Medens Meisling således ikke nævner uvejret, skriver Pram: »Voldsom Regn nedskylte«, jvf. A.s »Regnen skyllede ned«. Og medens Meisling blot fortæller, at digteren satte den lille dreng ved kaminen, sætter han ham på skødet hos Pram. Hos A bliver det til: »Den gamle Digter [...] tog den lille Dreng paa sit Skjød.«

Amorfiguren forekommer adskillige gange i den unge A.s produktion, således i *Mosters Skjærnbræt* (1830; SS XII 50), hvor et nyforelsket par pludselig opdager ham blandt diverse bibelske figurer og silhouetter af familiemedlemmer på et skjærnbræt. Og i *Hjortetyven* (1831; SS XII 19) tales om Amor, »det slemme Skarn«, der i alle 33 mulige menneskelige forklædninger driver sit spil. I *Skyggebilleder* skildres en tiårig bondedreng, der er fører ved en bestigning af Bastey: »Den lille Dreng løb med bare Fødder, loe og snakkede i et væk, og det forekom mig næsten, som han havde en Skjelm bag Øret, som det var den lebedige *Amor*, der var bleven vor Fører, bliver han kun ikke vor Forfører, tænkte jeg, og der randt mig mange af hans slemme Streger i Tanker. »Den lille snottede, der løber om med Pile«, kalder *Wesse!* ham [i Kærlighed uden Strømper], og ærgerligt er det i Sandhed, at saadan en lille Hvalp skal have Ret til at spidde store, voxne Folk. De som faae hinanden, siger man rigtignok, strax hjælpe hinanden Pile ud igjen, og saa gaaer al Kærligheden over, men de andre beholde Pilen i Hjertet, og da er det ofte dødeligt« (100 f). Lidt efter følger digtet *Amor som Fører* (101 f).

Den personlige baggrund for A.s interesse for Amorskikkelsen i disse år kan måske skyldes dels forelskelsen i Riborg Voigt (jvf. *Digteren og Amor* (1830; SS XII 230)) dels hans ulykkelige kærlighed til Louise Collin.

Titlen har i **m** først været *Den slemme Amor*, men det har været for personligt tydeligt, og A har derfor rettet til *Den uartige Dreng*.

64.6 *snurrede*] stegte (kakkellovnen havde ofte en slags varmeskabe, hvori man kunne varme vand o.l.). - **24** *fordærvet*] ødelagt.

65.32 *sort Kjole*] sort frakke, som akademikere bar som standsdragt. - **32ff.** Amors forklædninger er en slags prosagengivelse af *Hjortetyven* (jvf. ovf). - **35** *fra Præsten*] fra konfirmationsforberedelse. - **39** *Kongens*
9 af 35 sider

Have] park i København. - **39Volden]** voldene, der indtil 1857 omgav København, var et yndet spadserested.

Reisekammeraten

Reisekammeraten tryktes første gang i EB 2-35, der udkom 16.12.1835.

En tidligere version var med titlen *Dødningen* (I 189ff) trykt i Digte 1830 med flg. kommentar: »Som Barn var det min største Glæde at høre Eventyr, en stor Deel staae endnu ret levende i min Erindring, og nogle af disse ere kun lidet eller intet bekjendte; jeg har her gjenfortalt et, og dersom jeg seer det optaget med Bifald, vil jeg saaledes behandle flere, og engang levere en Cyklus af danske Folke-Eventyr« (I 189). Det er vistnok første gang, A på tryk har talt om sit forsæt om at skrive eventyr. Pga. den ret negative kritik blev planerne opgivet indtil videre 34 (se VI 141ff). Sammenligner man de to versioner, er forskellen i fortælle-måde og stil den tydeligste illustration til A.s udvikling som eventyrdigter. Se iøvrigt kommentar til *Dødningen* ndf. s. 65ff.

Om nedskrivningstidspunktet vides intet udover at eventyret forelå trykklart 14.5.1835 (se indledning til *Tommelise* s. 30).

Reisekammeraten hører som nævnt til den gruppe folkeeventyr, A havde hørt som barn. Hovedmotivet, det fortjenstfulde i at værne om de dødes fred, er almindeligt i folkedigtningen. Historien om den taknemmelige døde, der kendes fra Tobits bog i G.T.s apokryfe skrifter, findes i talrige indbyrdes forskellige optegnelser, men trods ligheden mht. titel på adskillige punkter anderledes end A.s gendigtning (se L.Bødker: *Danske Folkeeventyr* 1960.127ff og Else Marie Kofod 38ff).

Motivet med prinsessen, der kun vil gifte sig med den mand, der kan gætte hendes tanker, kendes fra historien om prinsesse Turandot i 1001 Nats Eventyr, som A har kendt fra Carlo Gozzis eventyrspil *Turandotte*, oversat af Simon Meisling 1825.

67.2]*Johannes]* heltens meget individualiserede navn stemmer ikke med folkeeventyrets navneskik, hvor gængse navne som Hans eller Per anvendes. Navnet, som A også anvender i *Dødningen*, er sandsynligvis et lån fra Grimms Den tro Johannes. BrixAP VI 235 formoder imidlertid, at det er en oversættelse af det ital. Giovanni, lånt fra N.T.Bruuns skuespil *Avisfrierierne* eller det forseglede Brev (1815); se iøvrigt n.t. 73.2ff. - **14]***Sengefjæl]* sidestykke på en seng. - **15ff.** Jvf. Josefs 2. drøm i 1.Mos.37.9. A var stærkt personligt optaget af motivet med Josefs drøm, jvf. brev til Henriette Hanck 3.4.1839 i forbindelse med teatervrøvlet om Mulatten: »Forurettelse vække min hele Selvbevidsthed, jeg skal dog blive en Digter, Danmark skal føle sig hædret ved, jeg har Gud for mig, de skulle neie sig, som Sol og Maane maatte det i Josephs Drøm« (BBH 341); jvf. også KES 156, DtB 251 og Stampe 24. - **18]***En deilig Pige]* A.s tilskud til folkeeventyret består i at motivere heltens handlinger, medens folkeeventyret blot holder sig til handlingen uden sværmeriske følelser. Drømmen giver her den psykologiske baggrund for Johannes' senere forelskelse i prinsessen. - **24]***Ugen]* ugedagen; 69.33 fremgår det, at både begravelses- og dødsdagen er en fredag, hvilket også er ugedagen for A.s egen faders død 26.4.1816, medens han blev begravet tirsdag 30.4., en ugedag A naturligt nok mindre har hæftet sig ved.

68.33 *50 Rdlr.]* iflg. Olrik 184 samme beløb som A.s arv fra farfaderen; se også *Dødningen*.

69.7]*Kirke-Nissen]* iflg. folketroen nisse som holder til i kirker. Udover *Dødningen* den eneste forekomst af denne nissetype i 35 eventyrene; jvf. iøvrigt Agnete og Havmanden (1833; SS XI 479f) og Ahasverus (1847; SS XI 614). - **29]***Gardinerne]* skyerne.

70.1-2]*lagde... Sted]* A var fra barndommen fortrolig med tanken om at værne de dødes fred. Sml. A.s besøg på kirkegården i Lohmen i *Skyggebilleder* 99.

71.10f. Sml. også alfeskindringen i *Dødningen* (I 196.7ff). I begge versioner er det bemærkelsesværdigt, at Johannes' forbindelse med alfeverdenen først kommer i stand, da han har værnet den dødes fred, men i begge tilfælde er det pagten med den døde, der åbner hans blik for det overnaturlige, jvf. »det er kun onde Folk, der ikke maae faae Alferne at see«. Baggrunden for A.s alfer er primært Tiecks Die Elten (oversat i Oehl *Eventyr* II 199-227), jvf. *Levnedsbogen* 228. Sekundært E.Lytton Bulwers *The Pilgrims of the Rhine* (1834), jvf. O.T: »Bulwer har i sin Roman: *Pilgrimen ved Rhinen* med uendelig megen Ynde og Fiinhed fremmanet en Alfeverden. De aandige Smaa bølge der, som Luftningen om den materielle Virkelighed, man nødes til at troe paa deres Tilværelse« (127). Udtalelsen om Bulwer og *Reisekammeraten* afspejler hans optagethed og stadige arbejde med at beskrive alfeverdenen. Dette ses specielt i linie 16-17, idet opbygningen af dette

konkret-sanselige billede kan følges fra *Dødningen*, hvor det konventionelt og uanskeligt siges, at alferne »morede sig med at sejle i de store Blomsterblade, der gyngede paa Duggen i det høie Græs« (I 196.12-13). I Skyggebilleder individualiseres alferne og deres utrolige lethed anskueliggøres: »mange Digtere fortælle, at Alferne bade sig i Duggen; men hvor kan det lette Væsen, der dandser paa Tidslens Fnug, uden at bevæge det, trænge igjennem den haarde Vandmasse; nei, de stode op paa den runde Draabe, og naar denne saa trillede rundt under deres Fødder og det lette Gevandt flagrede i Luften, saae de ud, som det nydeligste Miniatur-Billede af Fortuna paa sin rullende Kugle« (32). I *Reisekammeraten* slettes Fortuna så som uvedkommende litterær association, medens A til gengæld inspireret af Bulwer fortæller, at alferne optræder to og to, jvf. »Og nu fremkom af Jordens grønne Barm et Feoptog; langsomt, to og to Haand i Haand, svævede de frem af en lille Aabning, beskygget af de frodige Straae, og stillede sig i en Kreds« (Pillegrimme ved Rhinen, oversat af J.K. Reiersen. 1834.174). - **36***Ja nok*] folkeeventyrets formel.

72.6*Bregner*] iflg. folketroen stod bregnen i forbindelse med overnaturlige magter, fordi den kunne formere sig uden almindelige blomster og frø (jvf. Folk og Flora I 47). - **11ff.** Såvel den underfulde salve som de tre remedier er alm. eventyrtræk, jvf. Stærke Hans, hvor en heks er usårlig for prygl, fordi hun har salven skjult under sit forklæde (Sv. Grundtvig: Gamle danske Minder 1.1854.38), samt Grevinge Hex, der med en salve kunne omskabe sig til en usårlig hare 36 (Thiele I.37) og Den forvandlede Bondedreng, hvor en tryllesalve kan forvandle mennesker til dyr (Winther 49 f). - **11***Randsel*] rygsæk. - **15-16***de tre Riis*] folkeeventyrets tretal benyttes gennem hele historien; de tre ris er det ene af rejsekammeratens tre hjælperedskaber sammen med sablen og Svanevingerne, og han følger prinsessen tre gange til trolden. Johannes må gennemgå tre prøver, og prinsessen må neddyppes tre gange før hun forvandles. - **26***Urtekoste*] buketter. - **35ff.** Ikke i *Dødningen*, men rejseindring, jvf. Dagbøger 20.8.1833, Geneve: »Gik ganske ene ud til Bjerget... [Mt. Salève] Det syntes nærved men var særdeles langt borte« (I 164; sml. MLE I 143).

73.8*Bulbider*] bidsk hund. - **10ff.** Se n.t. I 198.38.

74.4*Drabanterne*] livvagterne. - **20***ldskuffen*] skovl til at fjerne gløder og aske med. - **20***ldklemmen*] jerntang til at tage noget ud af ilden med eller til at rage op i ilden med. - **25-26***De kom... Grønne*] sml. udsigten fra slotsterrassen på Blankenburg i Skyggebilleder, »hvor Byen *Blankenburg* med sine røde Tage, laae nede mellem Skoven og de grønne Haver, som Kirsebær paa et Kaalblad« (61). - **33***Du gode Vorherre!*] sml. Levnedsbogen, hvor A under sit ophold hos Wulffs på Amalienborg i julen 1825, borte fra griseriet og forhånelserne hos Meisling, udbryder: »O Gud, det er jo ligesom *Aladdin*, jeg sidder ogsaa paa Slottet og seer ned. Du gode Gud! nei Du vil ikke forlade mig. Jeg kunde kysse Dig!« (135; jvf. Oehl I 359f).

75.34*komme ud af det*] finde ud af det. - **35***varet*] advaret.

76.3*spytte røde Grise*] se n.t. I 36.2. - **33-35** se n.t. I 202.40-203.3. - **36***Bi*] vent. - **40***tørre Øinene i sin Slaaprok*] sml. løgneeventyret i Skyggebilleder: »[kongen blev] tilsidst ganske melankolsk, græd og tørrede Øinene i sin kongelige Kaabe« (34).

77.3*Oppe i hvert Træ*] jvf. Turandot, hvor prinsessen har sine frieres afhuggede hoveder stående på muren. Haven med skeletterne kan også have reminiscenser af Ludvig XI.s have i Walter Scotts *Quentin Durward* (1823, da. 1825). - **22***præsenterede*] serverede.

78.13*Flor*] sørgeslør. - **17***Bolle*] bowle.

79.4ff. Sml. arkivar Lindhorsts have i E.T.A.Hoffmanns *Der Goldne Topf* (Hoffmann VII 224ff). - **31***Kosteskafter med Kaalhoveder paa*] se n.t. I 205.4.

82.21*Rygstykker*] spøgende: rygge.

83.27-32*Her er'... faldera*] motto til En splinterny Dandse-Vise (Ved Indvielsen af et nyt Huus 1832) (1833; SS XII 473); jvf. O.T., hvor strofen benævnes »Dansk Almuesang« (64).

84.5-13 Den makabre forlønningsscene alm. eventyrtræk; sml. fx Kong Lindorm (Olrik: Danske Sagn og Æventyr. 1929. 68-70) og Vildering kongesøn og Misseri Mø (Byskov I 227ff). - **23***Du gav... eiede*] sml. Markus 12.44, fremhævelsen af den fattige enkes offergave.

1837 EB 3-37

Den lille Havfrue

Den lille Havfrue blev trykt første gang i EB 3-37, der udkom 7.4.1837.

Hvornår A har faet ideen til eventyret er uvist, men i et brev 12.2.1836 udtaler Henriette Hanck sit håb om, at A vil tage »Luftens Døtre« med, hvis han kommer til Fyn i løbet af sommeren (BHH 124). Det må formodes, at hun dermed hentyder til, hvad der skulle blive til *Den lille Havfrue*. Første gang A selv nævner eventyret er dog i et brev til ovennævnte 13.5.1836, hvor det hedder, at »»Havets Døtre« skal skrives enten i Tolderlund [: familien Hanck/Iversens landsted] eller paa Lykkesholm, det er snart bestilt« (BHH 140). Det betyder, at eventyret er skrevet omtrent samtidig med KES, som A påbegyndte på Lykkesholm og afleverede til trykning 24.8.1836. Næste gang, eventyret omtales, er først i et brev til Ingemann 11.2.1837, hvor han lover ham sit nyeste hæfte eventyr. Da digterkollegaen havde forholdt sig kritisk til de første eventyr, giver det nye hæfte A anledning til at udtale: »Det nyeste Eventyr: »»Den lille Havfrue« vil De synes om; det er bedre end »Tommelise« og er [...] det eneste af mine Arbejder, som har rørt mig selv, idet jeg skrev det« (BfA I 369). Bortset fra at det er interessant, at A har ændret titlen fra det artsbetegnende til det individualiserede, er Henriette Hancks omtale af eventyret som betitlet Luftens Døtre bemærkelsesværdig, fordi den tyder på, at A allerede da har haft sig eventyrets slutning klar; noget, der har været ham af central betydning, som det fremgår ndf.

Når A i såvel fortalen fra 1837 (I 20) som i Bemærkninger (4) hævder, at *Den lille Havfrue* er »aldeles egen Opfindelse«, kan det kun være slutningen, han hentyder til. Dette kommer frem i det ovennævnte brev til Ingemann, hvor A sammenligner eventyret med Fr. de la Motte Fouqués Undine og fremhæver, at han har ladet havfruen gå »en naturligere, guddommeliger Vei« end Undine, der kun kan erhverve en udødelig sjæl ved et menneskes kærlighed (BfA I 369). Bortset fra havfruens længsel efter en udødelig sjæl og hendes opløsning i bølgerne har A.s eventyr dog kun få lighedspunkter med Undine.

38

Havfrueskikkelsen, der kendes tilbage til antikken, var meget populær i dansk litteratur fra og med Johs. Ewalds Liden Gunver (se BrixAP II og VI), men speciel betydning for A fik Elnas romance Liden Havfru sidder paa hvide Steen i Ingemanns De Underjordiske (1817.39 f), der indeholder handlingsmotivet til *Den lille Havfrue*, omend hendes frelse også her er betinget af et menneskes død. Endelig kan nævnes lighedspunkter med folkeeventyret om ridder Grønhat, bør kastes i havet, men reddes af en havfrue, der forelsker sig i ham. Han derimod elsker en prinsesse på landjorden og er ufølsom for havfruens bønner. Her genfindes også stumhedsmotivet, blot overfører A det fra prinsessen til havfruen.

A. s interesse for havfruer var af ældre dato, måske vakt gennem Ferd. Knauers romantisk-komiske trylleopera *Das Donauweibchen*, som han havde set som dreng i Odense (Levnedsbogen 40f). Første gang han omtaler dem er i Fodreise (61) hvor han også med Dykker-Klokken, »et Eventyr fra Havets Bund« (83 f), foregriber beskrivelsen af livet hos havkongen i *Den lille Havfrue* og iøvrigt refererer til folkevisen om Agnete og Havmanden samt Undine. Senere omtales havfruerne i Klintekorset paa Møen (1830; SS XII 40) og i Havfruen ved Samsø (1830; SS XII 17), hvor man finder to motiver til eventyret: havfruens levetid på 300 år og legemets opløsning til skum. Også i Eibkongens Brud (1831; SS XII 80) finder man havfruemotivet, men selv har A i MLE (I 288) udpeget kimen til eventyret i Skygebillede, hvor det hedder: »Sagnet siger, at kun ved et Menneskes trofaste Kjærlighed og ved den christne Daab kan Havfruen faae en udødelig Sjæl« (31 f). Endelig skal nævnes A.s smertensbarn Agnete og Havmanden, hvor havmanden netop betoner, at han kun gennem Agnetes kærlighed kan få en udødelig sjæl (1833; SS XI 500).

87.1 f. Sml. med beskrivelsen af Havmandens slot i Agnete og Havmanden, der dog er langt mere fantastisk og Aladdinagtigt (SS XI 501 f, 510f). - **1***Kornblomst*] sml. beskrivelsen af havet i KES: »Havet er blaat som Kornblomstens Blad« (233). - **4-5***Ankertoug... Kirketaarne*] antagelig en reminiscens af Byrons *The Prisoner of Chillon* (1815):

Lake Lemman lies by Chillon's walls:
A thousand feet in depth below
Its massy water meet and flow;
Thus much the fathom-line was sent
From Chillon's snow-white battlement.

(jvf. Vilh. Wanscher: Den æstetiske opfattelse af kunst. 1963.167). Se også Skyggebilleder 102.

88.32*Grædepiil*] sml. Imp: »De store Grædepile syntes med nedhængende bevægelige Grene at kysse deres egen Skygge paa Jorden« 39 (165). Grædepilen var iøvrigt en hyppig bestanddel af den romantiske have.

89.9*før... turde komme*] før det gik an at komme. - **21***Hvalfisk*] sml. Agnetes vuggesang i Agnete og Havmanden: »Hvalerne med deres brede Finne / Over Dig, som store Skyer, gaae« (SS XI 525).

90.33*Geburtsdag*] fødselsdag. Jvf. iøvrigt VI IIIf.

91.26*Havfruen... meget mere*] jvf. Havmanden efter Agnetes død: »jeg fik ikke Taarer, som Menneskene fik, / Jeg Sorgens Trøst skal kjende, men ei dens Lædskedrik« (SS XI 547).

92.9*Aftenstjernen*] Venus. - **22-29** Sml. beskrivelsen af det store fyrværkeri, girandolaen, under påskefesten i Rom i Dagbøger 31.3.1834 samt brev til fru Læssøe 8.4.1834 (BfA I 218).

93.15*kullende mørkt*] kulsort.

94.22*sorrigfuld*] sorgfuld.

95.12*kostelige*] kostbare.

96.11-13*naar vi saa... vore Kjære*] sml. Ingemanns De Underjordiske

(1817. 107):

Men jeg maa bortsvæve
Paa vildene Søe,
Kan du ei til Jord og til Himmel mig hæve,
Da maa jeg som Havskummet døe

og senere (118):

Forglemt mig haver min Hjertensven,
Vil aldrig fra Dybet mig drage [...]
Forskjertset er Himmelens Rige,
Som Havskummet skal du smelte og døe,
Skal aldrig til Livet opstige.

98.4-9*Alle Træer...*] sml. Elis' syn ved synet af gruben i E.T.A. Hoffmanns Die Bergwerke zu Fahlun: »das schwarze Gestein, die blaulichen, roten Schlacken des Erzes schienen ihm abscheuliche Unthiere, die ihre hässlichen Polypen-Arme nach ihm ausstreckten« (Hoffmann I 183). - **21***Beenrade*] knogler, skeletter. - **26***baltrede*] boltre, vælte. - **37***forliebt*] forelsket.

100.4*Reenlighed... Ting*] gammel talemåde; sml. Arlaud: Bevingede Ord2 1906.538. - **10***Crokodillen*] et almindeligt vers i de gamle Abc'er lød: »Naar Crokodillen ynksomst græder, / Den allersnarest Folk opæder« (jvf ODS XI 442). Jvf. iøvrigt *ABC-Bogen* (III 56ff).

101.9*Musselin*] løst vævet glat stof af fint bomuld el. uld.

102.38*givtes*] giftes; måske fynsk udtale.

106.7*uden*] medmindre. - **13-15***Naar vi... evige Lykke*] forestillingen om skabningens perfektibilitet er en vigtig del af det 18. og 19. årh.s tænkning, jvf. A.s optagethed af sjælevandringstanken i *Lykkens Kalosker* (I 221.34-36 m. note).

Keiserens nye Klæder

Der vides ikke meget om eventyrets tilblivelse udover to breve fra marts 1837. 9.3. skriver A til Henriette Hanck: »Om 8 Dage kommer en ny Bog af Ingemann: »Holger Danske« [...] Paa samme Tid komme mine Eventyr: De indeholde: Den lille Havfrue, som bestemt er god og: Keiserens nye Klæder« (BHH 184). Udgivelsen blev af ukendte årsager forsinket, hvad der 25.3. gav A lejlighed til i et brev til vennen Edvard Collin, der ofte var ham behjælpelig med at bringe manuskripterne i trykken og læse korrektur, at ændre slutningen til den nu kendte (BEG I 266; se varianterne i I 111).

Iøvrigt hører eventyret bortset fra den originale slutning til gruppen af gendigtninge af udenlandsk litteratur, idet A i Fortalen 1837 selv oplyser, at det »er af spansk Oprindelse. Hele den morsomme Idee skyldte vi Prinds *Don Juan Manuel*, født 1277, død 1347« (I 19). Samme oplysning gentog han i Bemærkninger med en tilføjelse i en fodnote om, at ideen også er benyttet af Cervantes (4). Med henvisningen til den spanske prins tænker A på prins Don Juan Manuels (1282-1348) samling af fortællinger *El Conde Lucanor* (1335), hvoraf én, forlægget for *Keiserens nye Klæder*, var blevet oversat under titlen *So ist der Lauf der Welt* i E. von Bülow's antologi *Das Novellenbuch*. IV. Leipzig 1836. 41-44.

Selv om A i det store og hele følger forlægget, hvor hovedpersonen dog er konge, og hvor der optræder tre bedragerere mod A.s to, ændrede han fortællingen på to væsentlige punkter. I den spanske fortælling er pointen nemlig af en langt farligere og dristigere karakter, idet det kun er den mand, som virkelig er søn af ham, han anser for sin fader, der kan se tøjet. Da det kun er legitime børn, der er arveberettigede til tronen, kan det dermed bringe kongens position i fare, såfremt han ikke kan se tøjet. Men A drejer historien, så det bliver et spørgsmål om duelighed og dumhed. Han forkaster endvidere Don Juan Manuels slutning, hvor en neger, der ikke har noget at tabe, til kongens fortrydelse røber vævernes bedrag, og hvor kongen må indrømme, han har været til grin efter at sandheden har bredt sig til hele folket. Medens pointen i A.s oprindelige slutning er, at verden vil bedrages og vil bedrage sig selv, så ændrede han i sidste øjeblik i korrektoren og lod sandheden sejre gennem barnets stemme.

A har ikke udtalt sig om, hvorvidt han havde andre kilder til eventyret, men med sit store kendskab til Holberg kan han ubevidst være blevet inspireret af skildringen af landet Mardak i Niels Klim's underjordiske Rejse. Her duer kun den til et embede, der erklærer en 41 kvadratisk tavle for aflang (jvf. Leif Nedergaard-Hansen i A-iana 2 rk. VI 197ff).

107.5 uden] undtagen. - **6***Kjole*] frakkeligende mandsdragt med ærmeopslag og vide skøder. - **16**] til.

108.5*ordentligt*] ligefrem, virkelig.

109.23*magnifique*] pragtfuldt. - **30***arrivere*] hænde. - **37***excellent*] ypperligt.

110.12*fort*] frem. - **14***Dyden*] den gode egenskab. - **28***istand*] i orden.

42

Eventyr, fortalte for Børn Ny Samling. Første Hæfte. 1838 EB 4-38

Gaaseurten

Gaaseurten tryktes første gang i EB 4-38, der udkom 2.10.1838.

Eventyret er skrevet i juni 1838, idet A 8.6. noterer i Alm: »Sletveir; begyndt paa Gaaseurten« og 22.6. kan han fortælle Henriette Wulff, at i »disse Dage har jeg fuldendt et nyt [eventyr]: Gaaseurten, der er ganske rørende, jeg haaber den lokker Dugg fra alle blaae Øine, ja maaskee endogsaa de brune« (BHW I 249). Endelig meddeler han 21.8. veninden Henriette Hanck i Odense, at han snart har et lille hæfte eventyr færdig, der vil indeholde »Gaaseurten, den standhaftige Tinsoldat og de vilde Svaner« (BHH 267).

Iflg. Bemærkninger er eventyret originalt (5), men Hans Brix mener dog, at motivet med lærken er lånt fra Blichers digt *Over en Lærke*, som hungrede tildøde, trykt i *Nordlyset* 1829 (Hans Brix: *Fagre Ord*).

1963.123).

Allerede med verset »Den slette Urt i Solskin staaer, den bedste tidt i Skygge« i digtet Kunstner-Livet (1829; SS XII 226) har A anslået motivet med gåseurten. Men selve ideen, kombinationen af blomst og fugl, har han dog først faet under arbejdet med fortællingen om Copistens Forvandling i *Lykkens Kalosker* (se I 231 f), som han iflg. Alm gjorde helt færdig 17.4.1838.

117.7 *Gaaseurt*] *bellis*, tusindfryd. - **15-19** *Den lille Gaaseurt... Gud er*] allerede i Kunstner-Livet havde A, vel under indtryk af sin egen skoletid under Meislings opsyn, angrebet skolen for at undertrykke fantasien, et motiv han senere videreudvikler til modsætningen mellem natur og skole såvel her som i forskellen mellem botanikerens forskning og gåseurtens egen fortælling i *Lykkens Kalosker* (I 231). - **25** *begavet*] begunstiget.

118.1 *Pionerne*] pæonerne, bonderoserne. - **24** *vederfaret*] hændt. - **29** *Tiltale*] formaning, irettesættelse.

119.20 *Græstørv*] sml. Oehlenschlägers *Øen i Sydhavet*: »lad dog hvert Dyr beholde sin egen Natur [...] Om det saa er for Lærken, saa 43 lægger man den jo dog et Stykke Græstørv i Buret, for at den skal bilde sig ind, den endnu qviddrer i Marken« (1.1824.325).

120.20-24 Jvf. blomsterbegravelsen i *Den lille Idas Blomster* (I 49) og Vilhelm og Sophies samtale om begravelsen af kragen i O.T. (57).

Den standhaftige Tinsoldat

Den standhaftige Tinsoldat tryktes første gang i EB 4-38, der udkom 2.10.1838.

Vor viden om eventyrets tilblivelse og inspiration er begrænset til et enkelt notat i Alm 23.6.1838, hvor A efter hele juni at have klaget en del over mathed skriver: »Samme Mathed« men så tilføjer: »Skrevet paa Tinsoldaten«. Først et par måneder senere omtales det igen overfor Henriette Hanck, idet A 21.8. meddeler, at hæftet nu snart er færdigt (BHH 267).

Om motivet gælder, at A i Bemærkninger siger, at det er et originalt eventyr (5). Dog kendes motivet med en genstand, der sluges af fisken og senere havner hos sin tidligere ejermand, allerede i oldtiden (se ndf).

121.8 *Geburtsdag*] fødselsdag. - **13** *mærkværdig*] bemærkelsesværdig. - **20** *blev*] germanisme: forblev. - **22** *Linon*] tyndt gazeagtigt stof af hør. - **23** *Gevandt*] langt, folderigt klædningsstykke.

122.12-14 *Nu begyndte... Bal*] alm. børnelege i A.s eventyr; sml. fx *Den lille Idas Blomster* og *Ole Lukøie*. - **16** *Griffelen*] tynd skifers tang til at skrive på en tavle med. - **16** *Commers*] sjov, narrestreger. - **28** *bi*] vent. - **36** *færdig ved*] lige ved.

123.3 *Sei du*] (maritimt) udråb for at påkalde sig opmærksomhed. - **10** *imellem*] ind imellem. - *gesvindt*] hurtigt. - **14** *Rendesteens-Bræt*] gangbræt over de dybe og brede rendestene, der også fungerede som kloaker. - **20** *Har Du Pas*] sml. Chihans monolog i Holbergs Ulysses von Ithacia III 5. Desuden nok også en hentydning til de indenlandske pasbestemmelser, der herskede på A.s tid for passage mellem landsdelene.

124.1-2 *Fare... ilde*] citat fra børnevisen Bro, Bro Brille (Thiele1 III 143). Jvf. også Gjenfærdet ved Palnatokes Grav (1940.15) og Aarets tolv Maaneder. Februar (1833. SS XII 149). - **4** *slugt... Fisk*] jvf. Jonas der bliver slugt af en hval i Jonas' Bog i G.T. og sagnet om Polykrates' ring; i dansk sagntradition har Thiele: Jung og hans Frue (Thiele1 I 86 f og 186) samt Fru Birthe (ib. II 105 f og 156). - **23-24** *færdig ved*] lige 44 ved. - **24** *græde Tin*] jvf. udtrykket »græde blod«. - **36** *Sylphiden*] kvindelig luftånd; en hilsen til balletdanserinden Lucile Grahn (1819-1907), som havde vakt stormende begejstring i titelpartiet i Bournonvilles ballet Sylphiden ved premieren i 1836. Henriette Hanck gætter derfor næppe forkert, når hun efter læsningen af eventyret 27.10.1838 skriver, at det er »som om Forfatteren medens han skrev den maae have været ganske grusom indtaget af Jfr. Grann« (BHH 283). Iøvrigt havde A allerede i november 1834 skrevet om, hvor indtaget han var i den unge danserinde (ib. 94), en besked hun også modtog i brevet 21.8.1838 (ib. 266).

De vilde Svaner

De vilde Svaner blev trykt første gang i EB 4-38, der udkom 2.10.1838.

Eventyret er skrevet i august 1838. I Alm 10.8. står der: »Begyndt paa de vilde Svaner«; 18.8.: »Skrevet paa de 11 Svaner.« Tre dage senere, 21.8., skriver A til Henriette Hanck, at nu er »snart et lille Hefte Eventyr endt, det vil indeholde Gaaseurten, den standhaftige Tin-Soldat og de vilde Svaner« (BHH 267) og endelig noterer han i Alm 28.8.: »Solgt Reitzel et nyt Hefte Eventyr.«

I Bemærkninger nøjes A med at gøre opmærksom på, at det er en gendigtning af et dansk folkeeventyr (5). Historien findes i talrige opskrifter såvel i Danmark som i Tyskland, og motivet kan føres tilbage til Provence i 1100tallet (jvf. Else Marie Kofod 35ff).

Eventyret tilhører imidlertid ikke den gruppe folkeeventyr, A iflg. MLE I 289 havde hørt som barn, men er en gendigtning af De elleve Svaner i Winther (7ff), hvilket fremgår af et brev til A.s digterkollega Ingemann 5.10.1838: »Læs i Mathias Winters Eventyr det om »de vilde Svaner«, og siig, om det er godt eller slet omdigtet hos mig« (BfA I 444). A udvider og omarbejder stoffet på en lang række punkter. Således tilføjes barndomshistorien, og Elisa jages bort af den onde dronning, medens det er savnet af brødrene, der far hende til at drage bort hos Winther. Desuden tilføjes flyveturen til det fremmede land for at undgå en incestforbindelse mellem kongen og Elisa. Også slutningen ændres. Hos Winther dømmes dronningen (Elisa) til døden, fordi kongen tror, hun har født to hundehvalpe, hvorimod A gør slutningen legendeagtig, forberedt gennem badescenen med stedmoderen og skruptudserne. Endelig udskyder A den onde dronning i sidste del og opfinder i stedet ærkebiskoppen (se ndf.).

45

125.4Elisa] hos Winther er hun anonym, og heltindens individualiserede navn stemmer ikke med folkeeventyrenes navneskik. - **6-7**Guldtavle med Diamantgriffel] dette legetøj ligger egentlig udenfor børneeventyrets univers, men A kan være blevet inspireret af Tiecks Runebjerg, hvor en smuk nøgen kvinde i Runebjerg går hen til et guldskrin, »tog en Tavle ud deraf, der var besat og indlagt med mange skønne Diamanter, Rubiner og andre Ædelstene« (Oehl Eventyr II.104). - **15**legede... Fremmede] alm. børneleg på A.s tid. - **23**sky] i reglen: skøt; beskyt, pas på.

126.7-9Elisa... Solen] sml. Imp 49. - **28-127.8** Modsat folkeeventyret anskueliggøres dronningens ondskab. Imidlertid er tudsemodvet, forvandlingen til blomster samt tre-tals-symbolikken folkløriske træk.

127.4røde Roser] i den middelalderlige kærlighedsopfattelse var rosen, et billede på jomfru Maria, et symbol på sandhed og uskyld; sml. ndf. 138.34. - 11 uden] undtagen. - **33**Menneskene gik ud af Bogen] alm. træk i folkeeventyret.

128.20Hungrige] sultne. - 37 en gammel Kone] den gamle kone som hjælper sml. Imp 29, Rejse kammeraten (I 72) og Ib og lille Christine (II 299 f).

129.2Guldkrone] jvf. Svanhvide (Winther 102 f). - **12-13**en Seiler] et sejskib. - **39-40** Hos Winther fanger søsteren svanerne i tre store net, skønt de allerede inden hamskiftet har forstået, at hun søger dem. Denne detalje, der forstyrrer søskendeforholdets fortrolighed, stryger A og udbygger samtidig genkendelsesscenen, hvorved det følelsesmæssige aspekt understreges.

130.22elleve Dage] folkeeventyrets symbolske tal, jvf. også de elleve brødre. - 23 tør] har lov til. - **26-27**her løbe... Sletterne] jvf. refleksionerne over modsætningen mellem den vilde hest og tamhesten inspireret af Washington Irvings A Tour on the Prairies (1835) i KES 118. - **28**Kulbrænderen] kulsvieren; arbejder beskæftiget med fremstilling af trækul; jvf. Skygebilleder 50. - **39**den yngste] bindingen til den yngste broder findes ikke hos Winther, men er alm. i folkeeventyr (sml. også 131.22).

131.10et Net] ikke hos Winther, men måske har nettet, hun kaster over brødrene (jvf. ovf.), givet A ideen. - **26-27**En stor Sky... Bjerg] sml. Rejsekammeraten (I 72.29ff m. noter).

132.10Solen... Papir] se n.t. I 147.33. - **29**Fata Morganas] ital., egl. feen M., overnaturligt væsen som tænkes at fremkalde luftspejlinger, jvf. Fodreise 61, Skygebilleder 13 samt kommentaren til Paradisets Have ndf s. 47f.

133.1-2Hule... Tæpper] sml. beskrivelsen af en hule ved Albanersøen, A så på udenlandsrejsen 1833-34: »dens Vægge vare bedækkede 46 med et Tæppe af det deiligste Grønne, de fine friske Venus-Haar, en Bregneart af uendelig Fiinhed og Skjønhed, dannede ligesom et hængende Drapperi inde i Hulen selv« (MLE I 162). Sml. også Egerias grotte i Imp (16). - **3**Nu skal... inat] iflg. folketroen går det i opfyldelse, man

drømmer første gang på et fremmed sted (jvf. Thiele2 III 44 og Skygge billeder 21). - **10-11**den gamle Kone] se n.t. 128.37. - **17**Brændenælde] hos Winther tidsler.

134.4Taarer] om troen på tårernes kraft sml. MLE, hvor A mangler penge til at betale sin værtinde: »hence over Sophaen hang hendes [:værtindens] afdøde Mands Portrait [...] jeg gik hen og smurte Billedets Øine med mine Taarer, for, som jeg meente, at den døde Mand kunde føle hvor bedrøvet jeg var og maaskee da virke ind paa sin Kones Hjerter« (I 63). - **31**Hvor] hvordan. -

135.2Erke-Biskoppen] A.s tilskud til folkeeventyret er motiveret af hans afvisning af al kirkelig autoritet og ortodoksi, specielt »den herskesyge Gejstlighed« (jvf. Tage Høeg 141). - **15**Curiøst] løjerligt, snurrigt.

136.10Lamier] kvindelige uhyrer, der spiser børn.

137.32De smaa Muus] alm. eventyrmotiv.

138.4Karren] tohjulet arbejdsvogn. - **26**tør] har lov til. - **34**røde Roser] se n.t. 127.2.

47

Eventyr, fortalte for Børn Ny Samling. Andet Hæfte. 1839 EB 5-39

Paradisets Have

Paradisets Have tryktes første gang i EB 5-39, der udkom 19.10.1839.

Den første inspiration til eventyret fik A, da han så Heibergs filosofiske drama *Fata Morgana* på Det kgl. Teater 29.1.1838. Iflg. Alm kedede han sig imidlertid, men dagen efter, 30.1., noterer han: »Iritabel over Lunds [: teatermaleren Troels Lund (1802-67)] slette Slot for Fatamorgana og imod Heibergs Stykke, ordenlig vel ved denne Iritabilitet.« Og endelig noterer han 3.2.: »Fata morgana pebet.«

I første omgang satte interessen for Fata-Morgana-motivet sig spor i *De vilde Svaner* (I 132.29), men først i februar 1839 fattede han planen til et større arbejde. Iflg. et brev til Henriette Hanck 1.2.1839 skal det handle om »*Fata Morgana* og faaer vel dette Navn eller ogsaa Navnet »Fugl Phønix««, og A tilføjer, at det er »aldeles af egen Opfindelse« (BHH 326). Få dage senere uddyber han i et brev 5.2. til sin velgører fra barndomstiden oberst Chr.Høegh-Guldberg disse planer: »min Fee skal ikke boe paa Middelhavet, jeg sætter hende op paa Spitsbergen. Jeg har gjort mig bekendt med Naturen der, og det Eiendommelige i den har grebet mig [...] See, deroppe, naar Nordlysene ret spille, skal jeg vise min Fata Morgana, og da vil en Flugt til Afrikas Ørkener, hvor Sandet synes stillestaaende Søer, et Besøg til den berømte Phoenix gjøre en glimrende Overgang.« I dette brev kommer den gamle irritation over specielt Heiberg endnu engang til udtryk, idet han slutter omtalen af sin plan med flg. argument: »Der er ogsaa altfor mange Behandlinger af Fata Morgana, man maa svinge sig lidt ud af den gamle Bane, skal der skabes noget godt Nyt« (A&C 112).

På dette tidspunkt har han vel endnu tænkt sig at kalde eventyret Lyksalighedens Ø, som det fremgår af **m**; men i de flg. måneder arbejdede A videre med det nye hæfte eventyr, og 26.4.1839 skrev han til Henriette Hanck, at han gerne ville præsentere hende for »et nyt Hefte Eventyr, der indeholder: »*Den flyvende Kuffert*« [...] *Rosen Alfen* [...] og *Paradisets Have*, dette sidste skriver jeg endnu paa og troer at Beskrivelsen af Beeren-Eiland oppe i Polar-Havet er særdeles lykkedes mig« (BHH 347). 1.5. skriver han så til Henriette Wulff: »jeg har 48 skrevet et poetisk Eventyr, »*Paradisets Have*«, min Musa har sjunget for mig, saa levende, at jeg selv studsede over den Herlighed« (BHW I 257). Endelig skriver han 11.6. til samme korrespondent, at eventyrene vil udkomme i august (ib. 261), hvilket som ovennævnt ikke blev tilfældet; desuden udgik *Rosen-Alfen* til fordel for *Storkene*.

I Bemærkninger anføres *Paradisets Have* som »et af de mange Eventyr, jeg som Barn, hørte fortælle« (5). Det kan diskuteres, hvorvidt denne udtalelse beror på en erindringsforskydning, idet der ihvertfald ikke findes nogen dansk nedskrevet optegnelse. Imidlertid oversatte Chr. Molbech i 1843 et fransk eventyr af

Madame Leprince de Beaumont (1711-80) om brændehuggeren og hans kone under titlen Den nysgerrige Kone, et eventyr A refererer i *Krøblingen* (V 206). A kan have læst det på fransk. I MeE, hvor talen er om publikums reaktion på hans første eventyr, skriver han således: »Andre meente at jeg burde studere mig ind i de franske Eventyr-Mønstre« (132).

Omend motivet med det overtrådte forbud er vidt udbredt og i sidste instans kan henføres til Bibelens syndefaldsmyte, lader der sig påvise to litterære hovedkilder til eventyret. Den ene er kapitlet Ile de la Félicité i grevinde d'Aulnoys roman *Histoire d'Hypolite, comte de Douglas* (Paris 1690; da. 1787), en gendigtning af et keltisk sagn om et vidunderland, hvor hundrede år svinder som én dag. Den anden kilde er P.D.A. Atterboms læsedrama *Lycksalighetens Ö* (Upsala 1824-27), som med en række afvigelse, som A også følger, bygger på grevinde d'Aulnoys værk. Hvornår A har stiftet bekendtskab med sin svenske digterbroders eventyrspil har været omdiskuteret (se Brix 116 og Vintergrønt 52), men af et brev til Atterbom 21.5.1838 (DaStu 1923.70) fremgår det, at han i alle tilfælde må have læst det på dette tidspunkt.

I 1838 arbejdede A med Mulatten, og i den forbindelse skriver han i oktober 1838 til Henriette Hanck: »Jeg sluger i disse Nætter alle Bøger om Africa og Amerika« (BHH 287). Såvel denne læsning, hvis nærmere indhold er ukendt, som en oplysning i Alm 30.5.1838 om, at han har læst den no. geolog B.M. Keilhaus *Reise i Öst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen i Aarene 1827 og 1828* (Christiania 1831), er kommet eventyret til gode i vindenes fortællinger (se ndf.).

141.1 *en Kongesøn*] i overensstemmelse med eventyrgenren er prinsen anonym modsat forbilledet kong Astolf hos Atterbom. - **141.18-21** jvf. 1.Mos. 3.

142.13 *Kone, høi og stærk*] antagelig minde om A.s moder; sml. Bøgh: »Moderen var høj, storknoklet og gik halv bondeklædt med Hue« (5) og Magdalene i Christian den Andens *Dverg*: »en høi, stærk bygget Qvinde« (A-iana III 65). - **26** *Storstuen*] himlen. - **32** *stive Nakker*] 49 stivnakket, stædig. - **32** *fire Sakke*] overtaget fra Atterbom, men oprindelig gr. homerisk forestilling (jvf. *Odysseen* X 19 f). - **35** *gjøre...* *Omstændigheder*] hvad enten de vil eller ej; uden diskussion.

143.7 *Skrinkelbeen*] spinkel, svag person med lange, tynde ben. - **8** *Hvor*] hvordan. - **11** *Dømmekraft*] mening; collinsk familie-jargon (Stampe 33). - **15** »*Beeren-Eiland*«] alm. betegnelse var Bjørneøen (i det nordlige Ishav), og A ønsker måske indirekte gennem citationstegnene at henvise til Keilhau. - **15** *Jeg sad...* *Fart nok*] sml. Keilhau: »Jeg sad paa Dækket og betragtede Stormfuglens lave Svæven henover den oprørte Søe. Man seer den kun sjelden gjøre nogle raske Slag med Vingerne, hvorefter den i lange Mellemrum holder dem ubevægeligen udstrakte og svinger sig roligen tæt over Vandskorpen« (109). - **17** *Stormfugl*] stor mågelignende svømmefugl; ansås for bebuder af storm. - **22** *fladt, som en Talerken*] sml. Keilhau: »fladt som en Tavle« (111). - **23** *halvtøet Snee*] sml. Keilhau: »Her laae endnu hist og her nogle Snedynger, paa hvis underste Rand Søen havde tæret« (111). - **23** *lidt Mos... paa dem*] sml. Keilhau: »[sletten var] tæt belagt med store skarpe Stene, mellem hvilke der hist og her spirede lidt Mos [...] En Mængde Beenrader af Hvalrosse og lisbjørne laae omkring mellem Stenene. Bjørnebenene havde Formen af menneskelige Kjæmpers Fødder og Arme [...] Den fugtige Muggenhed og Grønske, som tildeels bedækkede Beenraderne, syntes virkelig at antyde, at Solen endnu ikke havde belyst denne Dødsmark, hvorover Taagemulmet ligesom urokkeligen hvilede« (113f). - **27-29** *et Huus ... Grønt*] sml. Keilhau: »Husene vare udvendig betrukne og behængte med Hvalroshuder, paa hvilke Kjødsiden vendte ud og var fuld af Grønske og en rødlig Raaddenhed« (114). - **29-30** *paa Taget ... brummede*] sml. Keilhau: »lisbjørnene stege op paa Taget af Bygningen og man skjød syv Stykker saagodtsom lige fra Døren« (132 f). - **30-31** *Jeg gik ... gabede*] sml. Keilhau: »Hvorsomhelst vi traadte ud paa Bjergvæggens Rand og kunde see de nedenfor fremspringende Lag, vare vi ogsaa visse paa at see de lange Rækker af Reder, hvoraf ækle, halvnøgne Unger af Stormfugle og Maager opdukkede« (120). - **33-34** *Nederst ... Tænder*] sml. Keilhau: »Nede paa Stranden bemærkede jeg en stor Dynge af graa og rødligbrune, sækformige Masser, som havde nogen Lighed med en Hob sovende Sviin af kjæmpemæssig Størrelse [...] jeg saae nu, at det var en Hvalros med sine tvende alenlange Tænder. I den liggende Klynge var der et halvt Snees af disse Dyr [...] Der var noget særdeles Væmmeligt ved denne Gruppe; naar de nøgne, runde Fedtmasser [...] bevægede sig mellem hinanden, saa var det, som om man saae en Klump eller Klynge af uhyre Maddiker« (115f). - **37-144.6** Ikke fra Keilhaus beskrivelse af Beeren-Eiland men fra Spitsbergen; noget A med sin digteriske frihed ikke tog så nøje. - **37** *50 Harpunen ... Isen*] sml. Keilhau: »Harpuneeren [...] modtog [hvalrossen] med et Landsestik i Brystet - en rygende Blodstraale fremsprødede og konvulsivisk dukkede Dyret atter under« (147). - **39-144.6** *Jeg blæste op ... Saltvand*] sml. Keilhau: »[skibet] stod fast knuget mellem lisklipperne, paa hvilke allerede en Mængde Kister og løse Sager vare udpakkede [...] Den 5te September faldt der saa megen Snee, at den laae fire Tommer dyb paa Dækket« (144f).

144.4 *Snee-Flokkene*] snefnuggene. - **12-17** Beskrivelsen af Zephir er i opposition til Atterboms smukke lille dreng, som var den siden oldtiden og specielt i romantikken alm. antagne forestilling, men som F.Paludan-Müller allerede havde rokket ved i *Amor og Psyche* (1833; jvf. *Poetiske Skrifter i Udvalg* v. Carl S.Petersen. I.1909.511). - **12** *Zefhir*] vestenvinden. - **16** *Faldhat*] udstoppet krans eller hue til småbørn for at beskytte hovedet ved fald. - **18** *Mahogni-Kølle*] jvf. Aladdin, hvor Zephyr vil hente hjælp til Aladdin hos sin fader, Storm: »Han skal tage sin Stormhue paa, / Gripe sin Kølle, som godt kan slaae« (Oehl I 245). - **21-37**

Muligvis påvirket af Washington Irving (1783-1859). Jvf. brev til Henriette Wulff 26.6.1836: »Vi kjørte til Suserupsøe. Skoven der mindede mig om de amerikanske Skove, Wassington Irwing, har viist os: Uhyre Ege slyngede deres sælsomt formede Grene i hinanden, dybt nede laae Søen, Suseaaen løber midt igjennem den, som Rhonefloden gjennem Genfersøen« (BHW I 229 f). - **22Vandslangen**] slange, der lever i sumpe og floder. - **38Turban**] orientalsk hovedbeklædning. - **40dygtigt**] meget.

145.7-24 Skildringen af Afrika følger ret nøje Atterbom (I 96), men hvilke værker A iøvrigt har læst vides ikke. - **8Kaffernes Land**] det nuværende Zimbabwe og Den sydafrikanske Republik. - **9Gnuen**] afrikansk antilope. - **18Kaftanen**] lang orientalsk mandskjortel. - **29ave**] tæmme, holde styr på. - **35-146.2** Beskrivelsen af Kina er fortrinsvis grundet på Scribes libretto til Aubers Prindsen af China (opført 1. gang på Det kgl. Teater 29.1.1836) (se iøvrigt Knud Lundbæk: H.C.Andersens Kina i: A-iana 2 rk. IV 334ff). - **36 Porcellaintaarnet**] i Nanking (ødelagt under Taiping-oprøret 1854). - **39 fra første til niende Grad**] mandarinerne, den gamle kinesiske embedsmandsstand, var inddelt i ni klasser.

146.5Visdommens Kilde] ikke bibelsk forestilling, men måske fra A.s side skabt ved association til og som positivt modstykke til kundskabens træ (jvf. 141.18) eller som parallel til digternes Kastaliske kilde. - **9Fugl Phønix**] i gr. mytologi en fugl som efter at have levet en vis tid brænder sig selv op, hvorefter en ny opstår af dens aske som den eneste af sin art; se iøvrigt *Fugl Phønix* (IV 50 f). - **22hvor**] hvorledes.

147.3sank ... i Jorden] ikke bibelsk forestilling, men knyttet til sagnet fra Antikken om det forsvundne vidunderland Atlantis. Jvf. iøvrigt 51 Nouredin om hulen, Aladdin skal ned i: »Paradisets Have / Var ey saa smuk [som hulen]; maaskee dog var det den, / Som flygted did ned efter Syndefaldet« (Oehl I 103). Sml. også KES 207 f. - **6Feernes Dronning**] Felicia, dronningen på Lyksalighedens Ø hos Atterbom, knyttes her sammen med den bibelske paradisforestilling; fe: overnaturligt kvindeligt væsen, som tænkes at have magt over menneskets skæbne. - **19Uden**] medmindre. - **22uartigt**] uhøfligt. - **33ere Børn ... Skole**] talemåde om de sidste gnister, som slukkes en efter en. Jvf. Aladdin, der iagttager jorden højt oppe fra luften (Oehl I 118):

Det store Ispahan med sine Lys,
Som sluktes uformærkt lidt efter lidt,
Saae ud kun, som en Smule brændt Papir,
Hvor Børnene gaae langsomt bort af Skole.

(jvf. iøvrigt A-iana 3 rk IV 353 f).

148.10-11den store Hule ... Gardiner] jvf. n.t. I 133.1.

149.1 *kunstigt*] kunstfærdigt. - **19 Hakker**] gl. flertalsform. - **37-150.5** I 1837 opfandt franskmænd L.J.M.Daguerre (1789-1851) daguerreotypiet, forløberen for fotografiet. Den fremskridtsvenlige A læste herom i 1839, jvf. brev til Henriette Hanck 22.2.1839: »Jeg har talt længe og meget med Ørsted derom; det er som i et Speilbillede alle Gjenstande opfanges og forblive, seer man med Mikroskopet, da udvikler det fineste Punkt sig til en detailleret Gjenstand. En Prik der paa Kobberstykket antyder et Skildt viser sig nu med hele sin Indskrift; man seer det vaade paa Steenene, Timen paa Dagen, eftersom Solen lyser. Nu kan man da faae de meest tro Afbildninger af Oldtidens Levninger; de ypperligste Prospector af tropiske Egne« (BHH 335 f). Passagen kan også læses som en replik til J.L.Heiberg, der i *Om Malerkunsten* i dens Forhold til de andre skjønne Kunster (Perseus 1838. Nr.2) reflekterede over samme motiv: »dersom det er tilladt at lade sin Phantasie udmale den nærmere empiriske Beskaffenhed af vor tilkommende Saligheds-Tilstand, hvorfor skulde man da ikke antage, at vi under høiere og fuldkomnere sanselige Betingelser vare saa meget Herrer over den flygtige Tid, at vi kunde give de forbifarende *synlige* Momenter Evighed, ligesom vi allerede her i Livet formaae at gjøre det ved de *aandelige* Momenter, der tilføres os paa den samme, evigt bortrindende Strøm?« (Prosaiske Skrifter.II.1861.275f).

150.2Jakobs Drøm] jvf. 1.Mos. 28.10-15. - **7transparente**] gennemskinnelige. - **8-9det var Millioner ... een Melodie**] måske allusion til Schillers ode *An die Freude*. - **18-33 A** var meget optaget af det såkaldte geografiske panorama eller diorama, et stort maleri af fx et landskab eller by, anbragt på væggen af et stort rum. Teatrene brugte en lignende illusionsteknik, jvf. beskrivelsen af en opførelse af balletten *Die neue Amazone* i Berlin, hvori forekom en flodsejls: »Baaden 52 ligger stille og gynger, men Bagtæppet glider bestandig over Scenen og viser saaledes hvordan Egnen forandrer sig, eftersom de seile« (Skyggebilleder 47). - **26Ny-Holland**] Australien. - **29Been-Tuber**] fløjter af udborede knogler. - **31Jøkel**] isbræ; gletscher.

151.17Kornmoen] fynsk udtale; kornmod: fjerne lyn i horisonten, der hyppigst forekommer ved høsttide i august. - **30-34De skønneste Piger ... blomstre**] den teaterinteresserede A havde et vågent øje for balletdanserindernes skønhed og kan muligvis være inspireret af de døde nonners dans i Meyerbeers opera *Robert le Diable*, jvf. brev til Ludvig Müller, Paris 29.6.1833: »Forleden saa jeg Operaen »*Robert le diable*«; der skulde Du see en Scene! Der er et Gravcapel, hvor Maanen skinner ind. Gravene aabnes, og de døde Nonner staae op - der kommer vist en 2 à 300 Stykker, - de kaste nu Liigdragten og staae nøgne i gjennemsigtigt Flor, saa yndige; de opføre de meest vellystige Dandse til en fortryllende Musik; man kunde blive gal. Og saa ere nogle Dandserinder saa deilige, saa herligt formede og svæve som Blomsterflug i

Luften« (BfA I 127).

152.5alt] allerede. - **8**Alt bør man kjende] A beskæftiger sig hyppigt med denne tematik og de negative følger deraf, jvf. fx Skyggen samt brev fra Signe Læssøe 29.7.1833: »Antag for Guds Skyld ikke den falske Lære: en Digter maa kjende Alt. Tro mig: den Sætning kommer kun fra et besudlet Gemyt, der gjerne trækker andre ned i sin væmmelige Pøl« (BtA 449). Se også Imp 179,191 og KES 241. - **27**Cherubens] englens. - **31ff.** Medens syndefaldshistorien er A.s egen opfindelse, er katastrofen inspireret af Atterbom, hvor Lyksalighedens ø synker i havet (II 440-41).

153.2Morgenstjernen] Venus. - **10**store sorte Vinger] jvf. karakteristikken af Tiden, Astolfs banemand, i Lyksalighetens 6: »En jättehög gestalt [...] Från skullrorna utgå ett par sammanlagda svarta vingar [...] Såsom staf har han i andra handen en ha, med skaft af ebenhols« (II 405). - **11** A var i denne periode stærkt optaget af udsonings- og lutringstanken (jvf. *Den lille Havfrue*, *Lykkens Kalosker*) måske under indtryk af balletten *La Tentation* om den hellige Antonius' fristelser (jvf. KES 258 f). - **15**flyver op mod Stjernen] næppe den traditionelle forestilling om Paradis, men den universelle dannelsesrejse, jvf. n.t. I 106.13-15.

53

Den flyvende Kuffert

Den flyvende Kuffert tryktes første gang i EB 5-39, der udkom 19.10.1839.

Hvornår arbejdet med eventyret er påbegyndt er uvist, men 1.2.1839 fortæller A veninden Henriette Hanck i Odense, at hans eventyr er kommet på mode gennem oplæsninger af Phister og fru Heiberg på Det kgl. Teater. Til en sådan oplæsning er eventyret skrevet, idet A videre fortæller: »Om 14 Dage faaer Phister en Aftenunderholdning og til denne har jeg skrevet for Fru Heiberg et nyt Eventyr: »Svovlstikkerne«, der skal være meget satirisk« (BHH 326). Denne aftenunderholdning fandt iøvrigt først sted 24.2.

Om titlen Svovlstikkerne også indbefatter rammehistorien om købmandssønnen er uvist. Det er nemlig først i et brev til Henriette Hanck 3.4.1839, hvor han fortæller om en velgørenhedsforestilling på Hofteatret, at eventyret får sin endelige titel. Her siges det, at A selv muligvis skal fortælle *Den flyvende Kuffert* (BHH 342), en oplæsning, der iøvrigt blev til virkelighed 20.4. Endelig præsenterer han 26.4. hele planen for det nye hæfte for jomfru Hanck og ser nu eventyret fra en lidt anden synsvinkel som »et ret lunefuldt Eventyr« (ib. 347).

I Bemærkninger skriver A, at *Den flyvende Kuffert* »har sit Motiv fra 1001 Nat« (5). Dette, der kun gælder rammen, er dog forkert, idet motivet i virkeligheden er hentet fra fortællingen om Malek og prinsesse Schirine i 1001 Dag (fr. 1710-12, da. 1759) (se iøvrigt Poul Høybye: *Om Tusind og een Nat* i: A-iana 2 rk. I 365ff). Motivet kan yderligere føres tilbage til de indiske sagnkredse Panjatantra, hvor pointen dog er af en anden karakter (jvf. E.Lehmann: *Almuelliv og Eventyr*. 1910.118ff). Endelig har A for visse passagers vedkommende næsten ordret lånt fra Musäus' *Den stumme Kjærlighed* og fra sit eget eventyr *Fyrtøiet* (se ndf). Allerede i digtet *Bøgetræet* (1830; SS XII 97) har A motivet med træet, der forarbejdes til skibsmast, kosteskaf og pindebrænde.

154.1-2Der var engang ... Sloprok] sml. Musäus' *Den stumme Kjærlighed*: »Der var engang en riig Kiøbmand [...] Han havde saamange Penge, at han lod Gulvet i sin Spisesal indlægge med lutter blanke Dalere [...] [Han] døde engang pludselig [...] og efterlod al sin Formue til en Søn i den mest blomstrende Ungdoms Alder [...] Det faderlige Efterladenskab blev [...] Sønnens Fordærv. Neppe havde han havt Fornøielsen af at være Eier af en stor Formue, og at kunne rutte med den efter eget Tykke, før han søgte at skaffe sig den af Halsen, som en trykkende Byrde; spillede den rige Mand [...] og levede hver Dag herlig og i Glæde [...] pludselig standsede dette 54 Vellefnets Kilde, og de Tønder Guld, han havde arvet efter sin Fader, vare udtappede til Bærmen« (Oehl *Eventyr* I 1ff). Sml. iøvrigt *Fyrtøiet* (I 26.9-20). - **23**artig Volte] anseeligt, voldsomt krumspring.

155.5-8 Se n.t I 26.2-6. - **14**Tyrkeguden] Allah. - **38-40** Et første udtryk for den udvikling i hensigten med eventyrene, som A formulerede direkte i brev til Ingemann 20.11.1843: »Nu fortæller jeg af mit eget Bryst, griber en Idee for den Ældre - og fortæller saa for de Smaa, medens jeg husker paa, at Fader og Moder tidt lytte til, og dem maa man give Lidt for Tanken!« (BfA II 94 f; jvf. også MLE I 290).

156.20den nedrige Mængde] de fattige. - **25**Første] øverste, vigtigste. - **32**den] kurven. - *frisksindet*] frisindet. - **38-157.14** En parodi på den realisme som bl.a. fru Gyllembourg repræsenterede med sine

Hverdagshistorier, jvf. brev til Henriette Hanck 3.8.1838: »jeg ynder aldeles ikke »Hverdagshistorier«, hvori ingen stor Livsbrydning finder Sted, jeg forlanger en romantisk Duft, som ingen af disse ret give mig« (BHH 263). Se også O.T. 133, Elisabeth Hude i A-iana 2 rk. VI 342ff samt Brix 122ff, der ser det som en parodi på tonen og livet i den heibergske kreds.

157.16*Petersille*] persille. - **16***Sandhullet*] rum til opbevaring af gulvsand. - **17***bekrandser jeg ... imorgen*] sml. BuB, Trettende Aften, hvor en anmelder vil rose en lyriker, der har skrevet smukt om hans egen »Phantasier og det huuslige Liv« (16). - **19***Ildklemmen*] ildtang til at tage noget ud af ilden med eller rage op i ilden med. - **26***uden*] medmindre. - **38***patriotisk*] et nøgleord i tidens officielle debat og i en del litteraturkritik.

158.4*paa den rette Ende*] i orden. - **5***hele Codillen*] det altsammen; *Codillen*: egl. spilleudtryk, nemlig i l'hombre, at en spiller får dobbeltbet, fordi han gør færre stik end modspillerne. - **15-17***Nu kan da ... brændt ud*] iflg. Brix 152 en ironisk hentydning til Carl Bernhards succes med Lykkens Yndling (1837), der netop har heltens død på hans livs højdepunkt til pointe, en tematik A iøvrigt senere seriøst tog op i *lisjomfruen* (IV 159f) og Lykke-Peer.

Storkene

Storkene tryktes første gang i EB 5-39, der udkom 19.10.1839.

Hvornår og hvordan A er blevet inspireret til eventyret vides ikke, men hans yndlingsfugl storken var meget populær i tidens digtning, jvf. fx Ingemanns *Storken* sidder paa Bondens Tag (1837) og Blichers storkedigt i *Trækfuglene* (1838). Iøvrigt skriver A selv i *Bemærkninger*, 55 at »»*Storken*« grunder sig paa Folketroen og de Børnevers, der knytte sig til *Storkene*« (5). Selv havde A tidligere beskæftiget sig ret indgående med storken og folketroen omkring den i indledningen til KES og i *Fjortende Aften* i den samtidige BuB, der udkom ved juletid 1839.

160.2*det sidste Huus*] sml. KES, hvor storkeparrets rede »stod høit paa et Pakhuus i en Udkant af Byen *Svendborg*« (3). - **15***Vers om Storkene*] sml. også KristBRL 79 og Folk og Fauna 41ff. - **17***Steie*] stang, stage; hentydning til storkens lange tynde ben. - **18***dit Eie*] din rede. - **22***stænges*] spiddes, stikkes ihjel.

161.18*koax, koax*] se n.t. I 53.19. - **20-24***Saa samles ... Næb*] iflg. folketroen samledes storkene til det såkaldte storketing, hvor de holdt rettergang bl.a. i forb. med sager om utroskab, inden de ved sommerens slutning trak sydpå, jvf. Folk og Fauna 27 f og KES 5,282. - **33** *en Flod*] Nilen.

162.11-16*Storkefaderen ... Sumpen*] sml. KES: »Det er ellers en heel Comedie at see, naar de made Ungerne [...] De Gamle gjøre sære Kunster ved Madningen. Ligeop i Reden staae de, lægge den lange Hals tilbage over Ryggen og Næbbet henad Halen, ligesom naar en Gjøgler bøier sig bagover, for at tage en Sølvskilling op af Gulvet. Først trække de Halsen til sig, saa skyde de den tilbage og gulpe smaa Frøer og Snogeunger op, som de Smaa da blive trakterede med« (4). - **17-25***Hør nu ... i Livet*] sml. KES: »det lystigste er dog at see dem lære Ungerne at flyve. Maneuvren skeer henad Tagryggen. Der gaaer de Smaa, som en Liniedanser paa en Snor, balancere med Vingerne og begynde med smaa Hop, da de ere tunge i Livet« (4). - **19-20***færdig ved*] nær ved.

163.39-164.1*Udmærket Godt med Frø og Slange*] ordspil på karakteren og med kryds og slange.

164.5*den Dam ... Forældrene*] sml. KES, hvor faderen fortæller, »at de smaa Børn hentes fra *Møllendammen*« (5). - **22***Peter*] alm. betegnelse for storken i ældre tid.

Ole Lukøie

Ole Lukøie tryktes første gang i EB 6-42, der udkom 20.12.1841.

Under omtalen af Thorvaldsen i MLE skriver A: »I hans Selskab paa Nysø skrev jeg et Par af mine Eventyr, saaledes: »*Ole Lukøie*« og han hørte til med Lyst og Interesse; dengang havde iøvrigt Eventyrene endnu ikke synderlig Betydning her hjemme« (I 263).

Eventyrets genesis er dog noget mere kompliceret end skildret i MLE. 11.1.1840 noterer A nemlig i Alm: »Louise C. [:Collin] utaalelig. Skrevet Skibet med Storken.« Hvad Louise Collin, som han en tid havde været meget forelsket i, egentlig har sagt, ved vi ikke. Men A har øjensynlig afreageret ved at skrive historien om den forfulgte stork, der senere blev til Onsdags-historien i *Ole Lukøie*. Derefter er der stilhed omkring eventyret, medens han bl.a. arbejdede på *Svinedrenge*, og først 1.6.1840 dukker eventyret atter op i Alm: »Skrevet Ole Lukøie.« 4.6. rejste han til Nysø. 10.6. har Alm: »Endt Ole Lukøie« og 11.6.: »Skrevet til Jette Hanck. Reenskrevet paa Ole Lukøie.« I det omtalte brev kommer han også ind på eventyret: »Jeg har her fuldendt et Eventyr *Ole Lukøie*, og troer at det er imellem de meest brogede jeg har skrevet.« Derefter fortæller A om Ole Lukøies personlighed og giver et kort referat af eventyret (BHH 461). Arbejdet var dog ikke helt færdigt endnu. 15.6. hedder det i Alm: »Ondt i Maven, reenskrevet paa Ole Lukøie.« Om rækkefølgen i affattelsen af de enkelte historier henvises iøvrigt til Buket 53ff.

I det citerede brev til Henriette Hanck udtalte A, at han regnede med at få eventyret udgivet i et hæfte sammen med *Svinedrenge* og *Rosen-Alfen*, så snart han vendte hjem til København. Sådan gik det imidlertid ikke, næppe fordi Reitzel og A har fundet, at bogen ville forekomme for lille, eftersom *Boghveden*, der også kom med, trods alt kun er på et par sider.

I Bemærkninger skriver A: »Den med Navnet *Ole Lukøie* forbundne Forestilling om et Væsen der ved sin Ankomst gjør de Smaa søvnige, er det eneste Givne; ved Eventyret fik *Ole Lukøie* Skikkelse, i 57 Eventyrkomedien [fra 1850] bragtes denne personlig paa Scenen« (6). Som A bemærker, er eventyret bygget over en skikkelse fra folketroens verden. Af et brev til den svenske komtesse Mathilda Barck, Nysø 20.6.1840, fremgår, at A umiddelbart har hentet træk til figuren fra tysk overlevering, idet han fortæller, at navnet Ole Lukøie »betyder hos os hvad »Der Sandmann« er i Tydskland, en underlig Krabat, som om Aftenen naar Børn sidde allerbedst faaer dem til at plirre med Øinene og de maa lukke dem og sove« (A-iana 3 rk. II 146 f). Skikkelsen var altså kendt på A.s tid, nævnes første gang af J.R. Paulli i komedien Julestuen og Maskeraden (1724) og omtales senere af Poul Møller i Scener i Rosenborg Have (1819-21) og Blicher i Røverstuen (1827).

A har selv foregrebet skikkelsen og motivet med Ole Lukøie, der hver nat fører barnet gennem skiftende verdener, i *Kunstner-Livet* (1829; SS XII 224 f), hvor det fortælles, at en lille dreng ligger i sin seng og grunder over bedstemoderens eventyr. Da banker det på vinduet:

Og som Elskovs-Guden,
En lille Dreng paa Gulvet for ham staaer,
Med Grønt og Blomster i sit gule Haar,
Fra Skuldren hæve sig to store, gyldne Vinger,
Og deiligt Legetøi den Lille med sig bringer.

Ole Lukøie-skikkelsen er her mere beslægtet med Amor end med eventyrfiguren, og A har heller ikke været sikker på hans størrelse. I En tydsk Ballade fortælles om Karens drømme: »Rundtomkring fløi skjelmske Drømmeguder, / Nogle store, Andre bitte smaa« (1830; SS XII 278). Ligeledes har A tilsyneladende været i tvivl om alderen, for i Fodreise omtales han som »den gamle Mand Søvnens«, der forjages af fornuften og i huj og hast må pakke sine »brogede Drømmebilleder« sammen (44). Tilsvarende omtales han i O.T.: »Den gamle Mand, *Søvnens*, som *Tieck* har tegnet ham, med Kassen, hvoraf han tager sine Drømmemarionetter, begyndte nu sine natlige dramatiske Eventyr, der varede ved, til Solen skinnede ind af Vinduerne« (180). Henvielsen til *Tieck* gælder digtet *Die Phantasie* (Gedichte von L. Tieck. I. Dresden 1834. 65), som A imidlertid refererer forkert, idet den gamle mand ikke er søvnens, men fantasien, der holdes indespærret hele dagen af fornuften og først løses af søvnens om natten. Iøvrigt er kassen også A.s egen opfindelse. Inden Ole Lukøie-figuren fik virkelig skikkelse og karakter, var den dog trådt ud af anonymiteten i KES, hvor Peter Wik fortæller Christian, at de skal »slaaes med Ole Lukøie! men han vipper os, kan Du troe! vipper os op i den syvende Himmel« (86).

167.6*Hosesokker*] strømpesokker, uden sko på. - **8***sød Mælk*] A.s egen opfindelse. I europæisk overlevering kaster Ole Lukøie mindre 58 hensynsfuldt sand eller støv i øjnene på børnene. - **20***en Paraply*] A.s tilsætning, inspireret af C. Brentanos Gockel, Hinkel und Gackeleia (1838), hvor en gammel mand viser Gackeleia en paraply, behængt med klokker og forskelligt legetøj, som han fortæller historier om. (Werke III.

Munchen 1965.712).

168.2*Hjalmar*] opkaldt efter Hjalmar Collin (1834-97), søn af Gottlieb og Augusta C. og sønnesøn af Jonas C. - **8ff.** se n.t. I 47.36. - **18***Tavlen*] skiferplade el. sortmalet lille træplade, som den enkelte elev skrev på med en griffel, en lang tynd skiferstang. - **24***langs ned*] langs nedad. - **26***Forskrift*] forbillede; bogstaver til at lære at skrive efter. - **34***Kinder pulver*] afførende og beroligende medicin til småbørn (af ty. Kinder).

169.6*Stuen*] dagligstuen. - **8***Spyttebakken*] beholder med sand el. desinficerende væske til at spytte i.

170.2-6*De rakte ... allerstørste*] sml. Brentanos Gockel, Hinkel und Gackeleia, hvor prins Kronovus tager en kringle og lader Gackeleia rykke i den, så hver beholder sit stykke (Werke III. München 1965.737). - **4***Kagekone*] kvinde som sælger småkager o.l. på gader el. torve. - **6-8***Ved hvert Slot ...*] sml. **m**, der oprindeligt (mere logisk) har: »Ved hvert Træ stode smaa Prindser Skildvagt, de skuldrede med Guldsabel, og deres Patronaske var endnu deiligere, Dronningen havde selv gjort den af sine røde Saffians Tøfler; og saa kom Hjalmar ud i de høie Bjerge, der gik op i Skyerne, hvor de smaa Engle sad og lod det regne med Rosiner og nye Tinsoldater.« - **9***rigtige*] ægtefødte. - **28-172.25** Et selvportræt af A; om hans interesse for storkemotivet se *Storkene* ovf. s. 55.

171.28*Alen*] 0.62 m.

172.11-12*Spiiskammer*]- mindre rum til opbevaring af madvarer. - **21** i *Øieblikket*] øjeblikkeligt. - **26***Gud ... Uleilighed*] reminiscens af Chihans spørgsmål til Helene i Holbergs Ulysses von Ithacia (II 5): »See her, min hierte Jomfrue! skal Hun selv have Umag at lukke op?« - **30***Trødske*] se n.t. 1.58.5-6. - **35***tviskede*] hviskede, småsludrede; ikke i ODS og formentlig fejlskrevet efter hviskede. - **38***Osteskorpe*] sml. Brentanos Gockel, Hinkel und Gackeleia, hvor der også forekommer et musebryllup og hvor prins von Speckelfleck fortæller, at han sidder »Aut ein Parmesankäsethron, / Der stoize Butterthränen schwitzt« (Werke III. München 1965.647).

173.1*altid*] stadig. - **5***Beværtningen*] serveringen. - **22-23***god Nat Ole! Pengene ligger i Vinduet*] alm. talemåde, ikke mindst blandt Collinerne (jvf. Stampe 32 og Vogel-Jørg 327). Her betyder det kun, at de, der har gjort noget forkert, (forgæves) vil forsøge at betale sig fra det. - **29** *Bertha*] opkaldt efter Bertha Schønheyder, datter af by- og rådstueskriver F.A. Schønheyder (1801-72), elev i Henriette Hancks institut for 59 småpiger. Jvf. brev fra Henriette Hanck 8.2.1837, hvori A erindres om, at han havde lovet at ville benytte Berthas navn i et eventyr (BHH 179) samt dennes svar 9.3.1837: »Hils den lille Bertha fra mig, at Havfruerne [i *Den lille Havfrue*] ikke kunne hedde Bertha, ellers skulde den lille Havfrue have faaet dette Navn. - Nu gjemmer jeg Navnet til den næste lille Bog, som kommer ud og da skal der bestemt komme en Bertha i den. I det andet Eventyr, Keiserens nye Klæder, findes slet ingen Fruentimmer« (ib. 184). Jvf. også brev til samme 10.6.1840: »Siig til Deres lille Bertha, at der i Fredagften i dette Eventyr er et Dukke-Bryllup, hvor Brudeparret hedder Bertha og Herman« (ib. 461). - **29***Geburtsdag*] fødselsdag. - **30***Presenter*] gaver. - **35-36***hundred og eet er ude*] talemåde: det ser galt ud.

174.6*Tappenstregen*] militært musikstykke. - **16***Svalen*] A selv. - **17***den gamle Gaard-Høne*] hentydning til Ingeborg Drewsen (1804-77), Jonas Collins ældste datter og moder til 5 børn. A havde ofte heftige diskussioner med I.D., dog uden at han normalt følte sig såret. Også samtiden forstod hentydningen til I.D., se BHW II 87. - **22ff.** For A var grønkålen symbol på selvtilstrækkeligheden og småligheden i dansk natur og mentalitet; sml. brev til Signe Læssøe Wien 20.6.1841: »Donaukysten var mig kjedsommelig, ja, næsten væmmelig: altid en grøn Mark eller en spinkel Skov! Der kom nogle Damer, som sværmede for denne Pandekage-Natur; [jeg lod] dem høre Lidt om Grækenlands Natur og Orientens Eiendommelighed, og saa troer jeg, de tilsidst indsaae, at der var noget Bedre til, end en flad Grønkaals-Natur« (BfA H 43). - **35-36***Det er et Skarn ... kjønne*] se n.t. II 272. 33-35.

175.18*Hullerne*] sml. Fodreise (81):

Verden er et Perspektiv, Himlen Futteralet,
Maanen staaer som Kikkehul, naar først Sol er dalet.
Aander løbe til og fra, kikke gennem Hullet,
Hele Jorden see de da i Facon af Nullet.

25*De maa ikke forvilde hans Begreber*] sml. Cancelliraaden i *Den lille Idas Blomster* (I 47). - **29***Hovedet*] overhovedet. - **30-31***en gammel Hedning ...*] i gr. mytologi er søvnens gud, Hypnos, fader til ca. 1000 børn, bl.a. Morfeus og Oneiros, alle drømmenes guder; hvem A her tænker på er uvist.

176.5*Historier ... Synaal*] A brugte senere to af motiverne i *Fem fra en Ærtebælg* (II 281ff) og *Stoppenaalen* (II 122ff). - **11***min Broder*] alm. forestilling i romantikken. **20***Sølvbroderi*] ribbenene. - **22-33** Sml. P. Krog Meyers rationalistiske Lærebog i den christelige Religions og Sædelære (1818), som A læste efter i latinskolen og hvor det i § 27 hedder om Guds retfærdighed: »Som den, der bifalder og vil fremme det Gode, misbilliger og vil formindske det Onde, maa Gud ville 60 behandle ethvert frit Væsen efter Fortjeneste, og tilveiebringe det nøiagtigste Forhold mellem Værd og Skjebne« (29).

Rosen-Alfen

Rosen-Alfen tryktes som det første af A.s eventyr selvstændigt, første gang i Københavns Morgenblad, Ny Suite, 2. Aarg. Nr. 20 19. Maj 1839.

Oprindeligt var dette ikke A.s hensigt, for i den første omtale af eventyret i et brev 26.4.1839 til veninden Henriette Hanck i Odense hedder det, at når hun kommer til København, vil han præsentere hende for et nyt hæfte eventyr, der udover *Den flyvende Kuffert* og *Paradisets Have* også vil indeholde »*Rosen-Alfen*, som jeg anseer selv for høist genial« (BHH 347). Og i slutningen af samme brev foregriber han læserreaktionen, idet han beder hende sige Louise von Schleppegrell, konventualinde i Odense Jomfrukloster, »at mit nye Eventyr *Rosen-Alfen* bestemt er et Eventyr hun vil synes om, skjøndt jeg forud hører at hun siger »Uh, det er skrækkeligt!« (ib. 348). Uvist hvorfor opgav A denne plan, måske fordi han har ment, at en udgivelse i bogform var for tæt på førstetrykket, og erstattede *Rosen-Alfen* med *Storkene* i EB 5-39, der udkom 19.10.1839. A havde da heller ikke opgivet at optage *Rosen-Alfen* i en samling, for i et brev 10.6.1840 fra Nysø, hvor han havde skrevet *Ole Lukøie*, meddeler han jomfru Hanck: »Naar jeg nu kommer til Byen, kan der [...] udkomme et nyt Hefte, som vil indeholde, *Svinedrengen*, *Rosen-Alfen* og *Ole Lukøie*« (BHH 461). Helt sådan kom det ikke til at gå, idet udgivelsen lod vente halvandet år på sig til EB 6-42, der udkom 20.12.1841.

A oplyser i Bemærkninger, at ideen til eventyret er hentet fra en italiensk folkevise (6). Handlingen svarer til Boccaccios *Il Decamerone*, 4. dags 5. fortælling, og her citeres ganske rigtigt to linier af en vise som afslutning (oversat: Hvem var det onde menneske / som stjal min blomstervase?). Med Vittore Brancas Boccaccio-udgave som kilde (IV. Milano 1976. 1234f) har mag.art. Knud Bøgh venligt oplyst, at der faktisk findes en vise med næsten samme indledningslinier, men et helt andet indhold (klage over skuffet kærlighed). Boccaccio antages derfor selv at have opfundet sin handling (evt. suppleret med et andet folkeligt motiv: blomsten på den elskedes grav). Man kan med Knud Bøgh formode, at A har undset sig for at nævne *Decameron* som kilde; 61 i 1865 læser han tilfældigt i den og betegner den som »en ugudelig, liderlig Bog« (Dagbøger VI 233).

A.s væsentligste ændring og tilsætning i forhold til Boccaccio er alfen, en skikkelse som A - og iøvrigt romantikken i almindelighed - var optaget af, således i *Skygebilleder* 29 f (se iøvrigt kommentar til *Reisekammeraten* (I 71.10ff)). En rosenalf optræder i digtet *Rosen* (1832; SS XII 140), hvor det hedder:

I Morgenduggen Blomsterne sig bade,
En Draabe kun Du paa dit Blomster har.
Er det en Taare, Alfens græd, og sukked'
Fordi Du er saa smuk og dog skal døe?

Endvidere bør nævnes digtet *Alfernes Blomster*, iflg. Alm skrevet 14.12.1838 og trykt i *Portefeullen* for 1839 (udg. af Georg Carstensen) 20.1.1839. I dette digt, der både iflg. undertitlen og brev til Henriette Hanck ca. 22.12.1838 (BHH 307) bygger på et folkesagn, er alferne til forskel fra A.s øvrige alfer ikke blot større, idet de har skikkelse af børn, men deres væsen er også en mellemting mellem elverfolk og engle, der lokker menneskene ud i skoven og dermed i døden, hvorpå de afdøde selv bliver alfer.

179.12-13 *fortalte hende ... Mord*] sml. *Skygebilleder*, hvor alferne, da de kommer ind i postvognen, også forbindes med en drømmeagtig tilstand: »De deelte sig i forskellige Partier og spillede nu hele Comoedier, som mit Reiseselskab troede at drømme; hver fik sit Stykke« (30). - **23** *Maanedes-Rose*] rose der blomstrer flere gange på et år.

180.20 *fjantet*] sindssyg, tosset. - **26** *Alfernes Kjærlighed*] denne inkonsekvens (sml. ogs. 180.36-181.1) i forhold til indledningen med kun én alf i rosentræet tyder på, at A oprindeligt har arbejdet med flere alfer, men ændret dette forhold inden trykningen. Sml. også *Skygebilleder*: »i enhver Blomst boer en saadan lille Aand, der lever og dør med den« (30).

181.7-11 Sml. det samtidige *Den onde Fyrste* (V 15), hvor Gud udsender en myggesværme for at straffe fyrsten.

Svinedrengen

Svinedrengen tryktes første gang i EB 6-42, der udkom 20.12.1841.

Eventyret omtales første gang i et brev til Henriette Hanck 12.11.1839, hvor A fortæller, at hans højre hånd snurrer af træthed, 62 »saaledes har den skrevet i Dag. Jeg har nemlig maatte, for Skuespiller Holst, reenskrive eet af mine nyeste Eventyr: »Svinedrengen«, der ikke er saa kort, han maatte have det i Formiddag om han maaskee skulde kunne overtale Fru Heiberg til at sige det ved hans Aftenunderholdning« (BHH 393). Sandsynligvis kom Frederik VI.s død 3.12. i vejen, idet den betød lukning af Det kgl. Teater i to måneder og dermed også en udsættelse af Wilhelm Holsts aftenunderholdning. 17.1.1840 meddeler A Henriette Hanck, at aftenunderholdningen nu er sat til søndag efter teatrets genåbning 9.2.1840, samt at Phister skal fremsige *Svinedrengen* (BHH 418). Phister, der antagelig har overtaget eventyret, fordi fru Heiberg har været for optaget af sin rolle i A.s *Mulatten*, der fik premiere 3.2.1840, fik iøvrigt succes med sin oplæsning, som det fremgår af et brev til jomfru Hanck 10.6.1840, hvoraf det også fremgår, at eventyret skulle med i det næste eventyrhæfte, der var planlagt til udgivelse, når A vendte tilbage til Kbh. fra et besøg på Nysø (BHH 461).

Skønt A omtaler *Svinedrengen* som et af sine nyeste eventyr i brevet 12.11.1839, er der tydeligvis blot tale om en renskrift. Det er måske også af ældre dato, idet A under et ophold på Nysø i sommeren 1838 noterer i Alm 12.7.: »Skrevet Nattergalen og Spille-Daasen.« A har tilsyneladende kasseret dette værk, men Brix 142ff mener, at her er tale om en forstudie til *Svinedrengen*, blot mere satirisk og mindre dramatisk end den endelige version.

Eventyret tilhører gruppen af gendigtninger af eventyr, som A har hørt som barn, omend i stærkt omarbejdet form, et forhold A kommer ind på i Bemærkninger (6). Det tilgrundliggende folkeeventyr, som Georg Christensen (165) henregner til Sv. Grundtvigs eventyrregistrant nr. 121 »Den stolte Jomfru«, findes i talrige opskrifter. Det handler om den stolte jomfru, der afviser prinsens frieri, men tilsidst må tage til takke med ham i skikkelse af en pjaltet tigger, efter at hun af iver efter at få fat i hans sjældne sager (en gulden o.l.) har måttet lade ham sove først i hendes kammer og senere i hendes seng. Eventyret kendes over hele verden (jvf. E.Gigas: *Et Eventyrs Vandringer i: Litteratur og Historie. Studier og Essays III.1902.250-322* samt Else Marie Kofod 45f), men adskiller sig dog indbyrdes en del i henseende til »sømmelighed« (sml. fx Gråben i Byskov I 259-268 og Jespers Børnetøj i L.Bødker: *Skæmtsomme Eventyr. 1957.34-39*). Udover at tage hensyn til decorum, kys istedetfor samleje, har A ændret hele eventyrets idé, idet prinsessens vågnende kærlighed til tiggerprinsen samt prøverne, hun sættes på for at bekræfte denne kærlighed, udelades. Folkeeventyrets lykkelige slutning erstattes endvidere af prinsens hævn.

182-11ff. A viderefører symbolbrugen af rosen i *Rosen-Alfen*, hvor 63 den stod for den hede erotik, men her mere i den kristne betydning som symbol på åndelig kærlighed. Desuden står den i skarp kontrast til gryden, symbolet på smålig nysgerrighed. Også nattergalen videreføres som symbol på det naturlige i modsætning til den kunstfærdige skralde (jvf. *Den flyvende Kuffert* og *Nattergalen*). - **20**komme Fremmede] alm. børneleg i 1800tallet. - **21**Presenterne] gaverne.

183.3færdig] lige ved. - **9-10**man ligestrax ... mod den] sml. *Den flyvende Kuffert* (1157.34-35), en satire over den heibergske formæstetiks afvisning af naturpoesien symboliseret ved nattergalen. - **11**Superbe] pragtfuldt. - *charmant*] charmerende. - **19**lad saa den Fugl flyve] ordspil på talemåde: ikke tale mere herom, færdig med den sag. - **34-35**Ach ... væk] østrigsk vise, traditionelt tillagt gadesangeren Marx Augustin (d.1705). Melodien kendes fra C.von Dittersdorfs (1739-99) orkesterkomposition Kehraus.

184.10*Klods-Skoe*] træsko. - **35**hvor det er interessant] satire over fru Gyllembourgs og Carl Bernhards hverdagshistorier om dagliglivets huslighed.

185.6*Hopsaer*] runddans i 3/4 takt med hop fra den ene fod til den anden. - **6**fra] siden. - **14**opmuntre] fremme.

186.2*Heraus*] ty.: ud.

Boghveden

Boghveden tryktes første gang i EB 6-42, der udkom 20.12.1841.

Ligesom de øvrige eventyr i hæftet er *Boghveden* af ældre dato og oprindeligt beregnet for offentliggørelse andetsteds. Ved årsskiftet 1837/38 havde A foreslået Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug at udgive en folkekalender for 1839. Planen strandede i første omgang. Først 25.2.1839 blev det

besluttet at realisere ideen, men med matematikeren og astronomen professor G.F. Ursin samt overlærer ved Metropolitanskolen F.C.Olsen som udgivere. Skønt vraget som udgiver blev A alligevel opfordret til »at skrive et Par Ark«, som han udtrykker det i et brev til Theodor Collin 23.6.1839 (BJC I 135). A accepterede, og 23.9.1839 sendte han F.C.Olsen et brev, hvori det bl.a. hedder: »Her sender jeg Dem lidt at begynde med; to Digte, et Sagn og en Parabel« (ib. III 60). I et brev til Henriette Hanck 25.9.1839 hedder det mere detaljeret: »For »Folkebogen« der muligviis udkommer til Nytaar, har jeg allerede skrevet to Digte: (Historie om Konerne og en Paaske sang) Een Parabel: Boghveden, samt et Eventyr: den onde Konge« (BHH 375). A.s tvivl om udgivelsen slog til, så at kalenderen først udkom det 64 flg. år, og - uvist hvorfor - uden hans bidrag, som blev gemt til senere brug. Efter at han iflg. Alm 17.11.1841 havde aftalt udgivelsen af EB 6-42 med Reitzel, har A tilsyneladende fundet, at *Boghveden* måtte skrives igennem endnu en gang, for 22.11. noterer han sammesteds »Skrevet: Boghveden.«

Det har været diskuteret, hvorvidt dette »Skrevet« skal forstås som renskrevet eller omskrevet. Brix 136, der trods henvisning til brevet 25.9.1839 anvender ordet »nedskrevet«, tolker således eventyret som A.s private indlæg i striden med det heibergske hus efter fru Heibergs afvisning af titelrollen i Maurerpigen 1840 og Heibergs snært til A i En Sjæl efter Døden, hævnnet af A i EDB. Tre forhold taler imidlertid mod Brix' tolkning: (1) A kalder i 1839 eventyret en parabel - en genre der var meget yndet i tiden - dvs. ideen kan ikke være ændret ved gennemskrivningen. (2) Da F.C.Olsen modtog eventyret i 1839 var A.s forhold til det heibergske hus uden mislyde. (3) Dedikationen til fru Heiberg i EB 5-39 gentages uændret, da EB 4-6 samles til ét bind (se I 114), en gestus, der som bemærket i Buket 69 ikke er normal, hvis bogen havde indeholdt et angreb på modtageren (jvf. også VI 6). Iøvrigt kan der heller ikke i **m** findes støtte for Brix' teori.

I Bemærkninger hedder det, at »»*Boghveden*« grunder sig paa Folketroen, at Lynilden svier Boghveden sort« (6), en almindelig antagelse i tiden (jvf. fx. G.Begtrup: Agerdyrkningens Tilstand i Nørre-Jylland I.1808.97 og J.W.Hornemann: Forsøg til en dansk oeconomic Plantelære. 3.udg. 1821.445). Om A herudover har faet litterære inspirationer er diskutabelt. Rubow, der henregner eventyret til gruppen af A.s fabler, hævder på en og samme tid, »at hans Historier af denne Gruppe alle er *selvopfundne*« (140) og at det litterære forbillede er den lignelse, hvormed Grimm indleder fortalen til Kinder- und Haus-Märchen (1819) (Rubow 147). En mulig inspiration kunne dog også være Axene. En Fortælling (Efter Helmuth) i Chr. Molbech: Julegave for Børn 1835-39.27, hvor moralen er, at »hvo sig selv ophøier skal fornedres«.

187.2Ager] mark. - **6**Jeg] det eneste egentlige eventyr i jeg-form, sml. slutn. af *Tommelise* (I 63.10). - **9-13**et ærværdigt stort Piletræ ... Haar] sml. »Alt paa sin rette Plads!« (II 250) og DtB 272.

188.8-15 de tre advarsler: folketroens og -eventyrets tretal. - **17** i Lynet ... Himmel] alm. folketro.

65

Dødningen Fra: Digte. 1830

Dødningen tryktes første gang som afslutning på Digte, der udkom 2.1.1830.

A.s arbejde med eventyret er bogstavelig talt ukendt, men det kan tidligst være skrevet efter hans besøg på Elvedgaard 13.-14.7.1829 (se ndf.). At A allerede tidligt havde fattet interesse for eventyrgenren i de såkaldte trængelsår i København, inden han på Jonas Collins foranledning kom i Slagelse Latinskole, fremgår af et løvsblad i Collinske Saml 18.4° (KB), der kan dateres til 1822. Det drejer sig om et indholdsudkast til det, der skulle blive William Christian Walters Ungdomsforsøg, hvor der som det fjerde stykke står: »Dødningen, et fynsk Eventyr«. Hvordan A havde tænkt sig ordlyden af dette eventyr, som iflg. fortalen fra 1830 stammer fra hans barndom, står hen i det uviste, da kun titlen kendes. Forskellen mellem dette og *Dødningen* fra 1830 havde velsagtens været ligeså markant som mellem *Dødningen* 1830, der bærer tydelige præg af A.s læsning og dannelse i årene op til og kort efter studentereksamen, og *Reisekammeraten*.

Om motivet og folkeeventyrets forskellige former se *Reisekammeraten* ovf. s. 33f.

189Märchen ... wahr] motto til Balladen (Goethes Werke I. Weimar 1887.159).

190Vergessne Gedichte sind neue] frit citat efter Jean Pauls Vorrede til Herbst-Blumine I (180), jvf. iøvrigt MLE I 325 m. note samt Vogel-Jørg 1031.

191.2Elvedgaard] hovedgård nordvest for Odense, hvor A som nævnt ovf. havde besøgt historikeren

L.Vedel Simonsen (1780-1858) for at få oplysninger til brug for sin (ufuldførte) roman Christian den Andens Dverg (A-iana III 31-33). - *Hvidtjørn*] A husker fejl, idet det drejer sig om et dengang 500 år gammelt taxtræ, som iflg. overleveringen skulle have været udskåret i form af tre kroner (ikke to som A siger) på Frederik II.s tid, da han besøgte gården for at se det store træ (jvf. Vedel Simonsen i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. III.1836.244ff). - **9***Nonnekloster*] således hævdede af Vedel Simonsen i ovennævnte værk. Af et pavebrev 13.12.1475 fremgår imidlertid, at Frederik Barsebek og hustru fra Odense stift ønsker at oprette og bygge et kloster for karteuserordenens medlemmer. Planen er dog næppe blevet realiseret. - **12***Françaiser*] selskabsdans i **6** ture; sml. Morten Lange, hvor dødningsene danser »de nyeste Françaiser« (1830; 66 SS XII 237). - **12***fugtige*] »anløbne«, en smule berusede. - **17ff.** Sml. elverfolket i Klintekorset paa Møen (1830; SS XII 39ff), der tydeligvis er inspireret af jf. L.Heibergs Elverhøi (opført 1.gang på Det kgl. Teater 6.11.1828), samt Christian den Andens Dverg, hvor folkene »talte om Elverfolkene, hvem de alle tidt havde seet som Taage svæve dandsende hen over Engen i Maaneskinnet« (A-iana III 74). - **20***Løgtømændene*] iflg. folketroen »Aander af uretfærdige Mennesker, som ved et falsk Skin søge at forville de Veifarende og at lokke dem ud i Moser og Ufører« (Thiele2 II 298 f), sml. *Lygtømændene ere i Byen* (IV 183ff). - **20-25***en lille Høi ... Skrig*] intet specifikt sagn af denne art er knyttet til Elvedgaard, men folketroen har mange vidnesbyrd af lignende art, jvf. fx Elmelund Kone i Thiele1 III 23. - **30***Johannes*] se n.t. I 67.2.

191.31-32*Faarekyllingen*] sml. Thiele2 III 168: »At høre Faarekyllinger i Sovekammeret [...] varsler Død.« Jvf. også MLE, hvor moderen efter faderens død siger til den pibende fårekilling: »Han er død! [...] Du behøver ikke at synge efter ham, lissjomfruen har taget ham!« (I 41) samt Gjenfærdet ved Palnatokes Grav (38) og KES 27.

192.1-2*ingen ... Følelser*] en afspejling af den følsomme A.s egen situation, jvf. Studenten, skrevet ca. 1.9.1829 og dediceret og adresseret til Edvard Collin, der aldrig ville et venskab i A.s betydning: »Han yndes af Mange, har dog ingen Ven« (BEC I 9). - **7** *en dellig ... Pige*] se n.t. I 67.18, hvor A har ændret prinsessen fra en død til en levende skikkelse, en psykologisk velbegrundet ændring, idet beskrivelsen af hende som død virker ulogisk. - **12***en Fredagmorgen*] en henvisning til A.s egen faders dødsdag 26.4.1814, ikke begravelsesdagen 30.4. I *Reisekammeraten* er A opmærksom på det overflødige i tidsfæstelsen, men bibeholder den implicit. - **13***den sorte Kiste*] anakronisme; den sortfarvede ligkiste blev først almindelig i 1800tallet. - **29***mædsket*] tyk, velnæret. - *den hogartske*] den eng. maler William Hogarth (1697-1764) blev især kendt for sine satiriske og moraliserende sædeskildringer. - **30***en Harlequins*] i den italienske commedia dell'arte (der først stammer fra 1500tallet) var Harlekin, til forskel fra Tivolis elegante skikkelse, snart en dum enfoldig, snart en fiffig og udspekuleret tjenerskikkelse. - **31***monarkisk*] enevældig. - *Skolemester*] sml. Fanden i skolemesterens skikkelse i *Fodreise*: »Lystig slog han omkring sig med ægte Skiildsord og haltende Vittigheder« (79) og digtet Skolemesteren (1830; SS XII 330 f). Modellen har i alle tilfælde været den frygtede rektor Meisling. - **35***bestrøet med Sand og Blomster*] se n.t. I 68.29. - **3750 Rdlr.**] anakronisme, rigsdaleren indførtes først 1713; se iøvrigt n.t. I 68.33.

193.1-2*Kornmark ... Guld*] reminiscens af den ufuldførte fortælling fra Slagelse-årene Sorøe-Gang: »Han fulgte Stien som snoede sig gennem Kornmarken der liig et gulhav bølgede om ham« (A-iana III 24). - **24***en stor argantisk Lampe*] petroleumslampe opfundet 1789 af 67 schweizeren Aimé Argand (d.1803). - **27-28***vingede Spillemand*] fugle. - **38-39***lagde ... Sted*] se n.t. I 70.1-2.

194.6-25 Måske skrevet på baggrund af A.s sommerrejse til Møn og Fyn i sommeren 1829 (jvf. BEC I 5ff, Levnedsbog 192 fog Olrik 172ff); ikke i *Reisekammeraten*. - **37***Løibænken*] polstret bænk. - **38***Svededugen*] tørklæde til at dække den afdødes ansigt.

195.8-950 Rdlr. *Speculation*] anakronismer; *paa Speculation*: på beregning om økonomisk gevinst ved lånet.

196.9ff. se n.t. I 71.10f. - **31-32***men vor Herre ... ligesaadan*] jvf. Matthæus 6.26. - **39ff.** Forholdet mellem den Fremmede og Johannes afspejler forholdet mellem H.C.Ørsted og A. Den Fremmedes tale om universet, en påvirkning fra Ørsted, spores iøvrigt allerede i *Fodreise*.

197.12*Ærts*] malm. - **24-25***det deilige Eventyr*] jfr. Aladdins bemærkning til Nouredin i Oehlenschlägers Aladdin (Oehl I 96 f):

Ak, kærester Herr Fætter!
I fortæller
De bedste Eventyr, som jeg har hørt
I al min Levetid [...]
hvad I talte om Naturens Kræfter,
Dens skjulte underlige Skatte [...]
Det mored mig af alle Ting dog meest.

38*Bregner*] se n.t. I 72.6.

198.5*Randsel*] rygsæk. - **6***en kostbar Salve*] se n.t. I 72.11ff. - **8***de tre Riis*] se n.t. I 72.15-16. -

19knixede] nejede. - 23 *Kjærtesvend*] page. - **36ff.** Sml. beskrivelsen af St. Knuds Marked i Odense i Brudstykke af en Udflugt i Sommeren 1829: »Marionetspilleren gav rare Tragedier hvor Standspersoner kunde betale efter Behag. Her fik jeg den første Idee om at vi ikke Alle vare støbte af samme Metal; men som gav meest kom til at sidde foran i en Lænestoel, medens vi Andre stode bagved og saae ham over Hovedet« (A-iana VIII 25). Det sociale aspekt neddæmpes yderligere i *Reisekammeraten* (I 73.7). - **37***nogle Tønder*] sandsynligvis et set træk; sml. beskrivelsen af en omrejsende komedianttrup i Fragmenter af en ufuldført historisk roman (1824-25): »nu reiste de Theatrumt, han havde laant dem en halvsnees tømte Tønder til at stille det op paa« (A-iana III 31). Udgår i *Reisekammeraten*. - **38***Dronning Esters deilige Historie*] i Esters bog i G.T. Esters bog spiller en stor rolle i A.s forfatterskab (omend marionetforestillingen anonymiseres i *Reisekammeraten* i overensstemmelse med folkeeventyrets skik), fordi den bekræftede A.s livssyn, jvf. KES, hvor det om Christians læsning af G.T. siges, at her blev »Kamp og Hindring lønnet med Lykke«, eksemplificeret ved at »den onde *Haman* kom i Galgen, medens *Esther* bar Guld kronen ved sin kongelige Herres Side« (124).

199.3*Bulbider*] se n.t. I 73.8. - **30ff.** se n.t. I 73.37ff. - **30***tarveligt*] enkelt, simpelt. - **34***Drabanterne*] se n.t. I 74.3.

68

200.5*erholdt*] modtaget. - **19-22** se n.t. I 74.39-75.2. - **34***Phantasiens Verden*] sml. med børneeventyret i Skyggebilleder, hvor A også skelner mellem fantasi og virkelighed samt knytter fantasi og barnlighed uløseligt sammen: »saalænge Kjøbenhavnerne endnu ere ganske smaa Rollinger, og ikke have været længer ude i Verden end til Dyrehaven og Frederiksberg, og deres Bedstemoder eller Amme fortæller dem, om fortryllede Prindsere og Prindsesser, Guldbjerge og talende Fugle, saa drømmer det lille Hoved om dette deilige Phantasieland, og seer ud over Havet, der gaaer sammen med Himlen, mellem den danske og svenske Kyst. Deruden maa det ligge, tænke de, og udmale sig nu saa herligt denne nye Verden; men de blive ældre, komme i Skole, faae fat paa *Rises* Geographie, og med eet staar den dem det hele Phantasieland itu, de see - bag Havet ligger Preussen og hele Tydskland« (33f).

201.1-4*Hjerterkonges Rige ... Pommeranzer*] Ideen er, som det fremgår af sammenligningen, af litterær art. Den ital. komediedigter Carlo Gozzis (1720-1806) eventyrspil *Amore delle tre melarance* (1761) var oversat af A.s rektor Simon Meisling: *De tre Pomeranzer* (Dramatiske Eventyr af Carlo Gozzi (1821)). Her er Silvio Ruderkongen netop »Monarch udi i et Rige i Phantasiens Verden« (3). - **15***Turandot*] se indledningen til *Reisekammeraten* (s. 34). - **19***handel*] forhold, affære. - **27***Skabilon*] skabelon, her folkeligt udtryk for legemsform. - **30-31***de røde Lagener*] helvede. - **31***Varmebækken*] bækken med gennemhullet låg fyldt med gløder. - **43-202.1***to unge Riddersvende ... Spillekortene*] sml. Gozzis *De tre Pomeranzer*: »Leander, Rideknægt, første Minister [...] fuldkommen klædt saaledes, som man seer ham i et Spil Kort« (5).

202.29-31*usynlige Magter*] sml. Fodreise, hvor A - vel pga. forbudet mod at han digtede i skoletiden - i forb. med Søvnægengeren kommer ind på spørgsmålet om beherskelsen af den frie vilje: »jeg satte mig til Claveret, skjøndt Lægen har forbudt mig at spille, men det var mig som en usynlig Haand rev mig der hen, jeg vilde ikke, og maatte dog« (28f). - **33***Werther*] J.W.Goethe: *Die Leiden des jungen Werthers* (1774). - *Siegwarth*] J.M.Miller: *Siegwart, eine Klostersgeschichte* (1776). Bortset fra anakronismen i inddragelsen af Goethe og Millers følsomme romaner afspejler det i høj grad den rolle Werther spillede for A i disse år, ikke mindst når han ironiserede over det sentimentale i sit eget væsen (jvf. BJC I 44,61, Aftenen (1827; SS XII 275), Hjerter-Suk til Maanen (1827; SS XII 86) samt Fodreise, hvor digterjeg'et lover Søvnægengeren, at han nok skal få »det wertherske Følerie pillet ud« af ham, fordi Søvnægengeren er blevet ham »en levende Taareperse og kan saaledes hverken bruges i Livet eller i en Roman« (28)). - **40-203.3** Den første af A.s gemytlige eventyrkonger; måske inspireret af narrens enetale om sultan Soliman i 1820-udg. af Oehlschlägers *Aladdin* (Oehl I 302): 69 Nu render han i Slaaprok og i Tøfler, / Og glemmer hele Keiserværdigheden. / Man seer: Forfængelighed en være kan / Saa tyk den vil, den er dog mere tynd, / End Faderkærligheden mod sit Barn. - **41***Schlafrock*] (ty.) slåbrok.

203.6-7*tørrede ... Schlafrock*] se n.t. I 76.40. - **8***Lysthauge*] lysthave. - **8-9***hvert Træ*] se n.t. I 77.3.

204.17*lystigt*] kraftigt. - **27***hvalte*] hvælvede. - **29ff.** se n.t. I 79.4ff. - **36***Marelokke*] egl. iflg. folketroen indfiltret hårlok fremkaldt af maren, der rider dyr og mennesker om natten; også blot flettet hårlok, der ikke lader sig rede ud.

205.4*Træ-Klodse*] sml. Fodreise, hvor A i satiren over rangspersonerne ved selskabet på slottet i året 2129 opdager, »at hele Selskabet bestod af lutter Træmænd, fyldte med Damp; et Slags kunstige Automater, Aarhundredet havde opfundet til at udpynte Forgemakkerne med« (22). - **9***gyldenstykket*] silkestof med indvævede guld- eller sølvtråde. - **36***en clarensk bog*] A havde et godt øje til den ty. forfatter H.Claurens (1771-1854) platte og sentimentale romaner og noveller, jvf. Fodreise, hvor tropperne ved litteraturrevyen bærer høje huer »med en clarensk Indskrift: »*Livets Høieste Lykke er Kjærlighed*«« (53) samt novellen *Den skønne Grammatica* eller: *Badens latinske Grammatik* (Skizzeret, som en rørende, clarensk Novelle), hvori det hedder om Badens grammatik, at »det er denne farlige, overspændte Læsning, for et sværmende Hjerter, jeg vil gjøre Eder opmærksom paa [...] den er endnu værre end *Claurens* og alle

hans Efterfølgeres Noveller« (Phantasier og Skizzer. 1831.28).

208.14sex Aar] en satire over de lange ventetider på at få skuespil opført på Det kgl. Teater, jvf. bekendtgørelse fra teaterdirektionen 28.8.1817, hvori det siges, at direktionen »indtil videre ikke seer sig istand til at give de Originalforfattere, der maatte indsende Stykker, nogen bestemt Forsikkring, til hvad Tid de, i Tilfælde Stykkerne maatte blive antagne, kunne vente at see dem paa Skuepladsen, og altsaa faae deres Forfatteraften derfor« (Thomas Overskou: Den danske Skuesplads IV.1862.489). - **15***Ingenting*] sml. Fodreise, hvor A forsvarer kap. 14, der kun indeholder interpunktionstegn, med, at det »rigtignok ikke indeholder noget, men det er Læserne vant til fra mange andre Bøger« (98) samt satiren over åndløsheden i digtet Rimedjævelen, hvor A forhindres i at drukne sig, da »Min Djævel sender mig en Ven fra Landet. / Der blev nu talt om - Ingenting, med Mere« (1828; SS XII 10). Sml. iøvrigt Heibergs Et Ark Nytaarsvers bl.a. dediceret »Til dem, som ere ingen Ting« (Kjøbenhavns flyvende Post 1.1.1827) samt C.N.Davids To Prologer for een, hvor »Skuepladsen forestiller ingenting eller hvad man behager« (Kjøbenhavns flyvende Post 22.1.1827). - **21-41** se n.t. I 84.5-13. - **34***Funker*] gnister.

70

Lykkens Kalosker

Ældste form. Fra: Tre Digtninger 1838

Lykkens Kalosker blev trykt som indledning til Tre Digtninger, der udkom 19.5.1838. Se videre s. 212 og ndf. s. 132.

Lykkens Kalosker er ikke alene A.s første egentlige vokseneventyr (se ndf.) - hvad der medførte en sproglig og stilistisk omarbejdelse, da eventyret blev optaget i EP-50 - men også det første, hvor han arbejder med en opdeling af eventyret i kapitler bundet sammen af galoschemotivet som den (tynde) røde tråd.

Arbejdet med eventyret blev iflg. Alm påbegyndt 19.1.1838: »Begyndt paa Lykkens Kaloscher«, men kimen til eventyret finder man et år tidligere i et brev til den gamle madam Iversen i Odense, hvor han 7.1.1837 fortæller: »Jeg har faaet nogle deiligt varme Galocher af *Gummi elasticum*; de holde Fødderne varme, som om de vare i en Bagerovn« (BfA I 366). I de følgende tre måneder inden A iflg. Alm 17.4.1838 noterede »Kaloskerne heelt renskrevet«, kan vi trin for trin følge digterens arbejde. 25.1. hedder det således i Alm: »Skrevet paa Lykkens Kaloscher«, og 10.2. meddeler han Henriette Hanck: »Jeg skriver i denne Tid paa et Eventyr: »Lykkens Kaloscher«, ikke for Børn; det kommer, rimeligviis ud med: en rigtig Soldat, Det har Zombien gjort o.f.a.« (BHH 216). 3.3. noterer han i Alm: »Læst i Foreningen, 1ste Capitel af Lykkens Kaloscher«. En uge senere, 9.3., er eventyret genstand for omtale i et brev til vennen Frederik Læssøe, idet han sender ham digtet *Gid jeg var rig* (se n.t. 220.10f), »som en Lieutenant synger i mit Eventyr »Lykkens Galocher«« (BfA I 412). Bortset fra at kap. III altså har foreligget færdigt, kunne ug. måske tyde på, at han netop på dette tidspunkt er nået til kap. V, Copistens Forvandling: »Nu kan jeg synge om Nyhavn, om de indefrosne, forladte Skibe, hvor kun en Krage er Hersker paa Dækket« (ib.). Dog kan dette brevsted også læses som en skitse, idet vi først får det fuldt udfoldede billede i et brev til Henriette Hanck 3.4.: »I Dag have vi Sommersol, der er saa livligt i Nyhavn hvor jeg boer, 50 Matroser gaee paa Isen og save den op, de store lismasser skubbes ved Stænger bort. Det er et eget Skue. Hele Vinteren laae Skibene i Havnen døde og forladte, lænkede med Jernkjæder til Pælene, som Liig laae de i Maaneskinnet, nu tjæres og takles de, Skindøden er forbi, de flyve ud til fremmede Lande, og jeg sidder endnu bag de samme Vinduer og seer ud - at de ere borte« (BHH 227). Inden sidstnævnte brev foreligger en almanakoptegnelse 12.3.: »Skrevet paa Kaloscherne«, og i 71 et brev til jomfru Hanck 16.3. kommer han nærmere ind på stil og indhold: »I Maj, tænker jeg De skal faae den nye Bog af mig, den kommer rimeligviis til at bære Navnet: *Lykkens Kalosker, en rigtig Soldat; det har Zombien gjort, tre nye Digtninger af H.C.Andersen*. Det første er et Eventyr og vistnok det meest satiriske jeg har skrevet, og noget af det Phantastiske i vor Litteratur. Det er et Par Kalosker, som have den Egenskab at man med dem kommer hvor hen man vil og i hvad Tidsalder, samt hvert høit udtalt Ønske bliver opfyldt, og dog bringer denne Lykke kun Ulykke; jeg arbejder endnu derpaa, eet Kapitellet er tilbage i Kong Hanses Tid, et andet foregaae i Maanen, et tredie paa Hospitalet, et fjerde inde i Hjertet paa Folk o s v.« (BHH 218). At A på dette tidspunkt endnu ikke var helt færdig fremgår af Alm 10.4.: »Skrevet til Læssøe og paa Kaloskerne.« Efter afslutningen af renskriften 17.4. gik kun to dage før Alm 19.4. meddeler: »solgt Reitzel Kaloskerne for 40 Rdlr.« og allerede 24.4. fortæller A Henriette Hanck: »I Dag har Bianco-Luno begyndt at trykke mit nyeste Værk: »Lykkens Kalosker, en rigtig Soldat og det har Zombien gjort, tre Digtninger af H.C.Andersen (6 Ark)«. Om tre Uger tænker jeg De har Bogen« (BHH 235 f). Efter at have gennemgået komposition og handling placerer A eventyret i forfatterskabet: »Kaloskerne ligne meest,

af Alt hvad jeg har skrevet, Fodreisen, men den er modnere og har en Tendents« (ib. 236).

Som det fremgår af ovennævnte udtalelse er motivet i realiteten foregrebet på flere måder i Fodreise (se ndf). Selve fodtøjsforbytningen findes således i 10. kap., hvor A møder Jerusalems Skomager, der fortæller om sin økonomiske sans og sine støvler: »disse Støvler her har været benyttede i 600 Aar. Det er de saa meget omtalte 100 Mile Støvler; for en Deel Aar siden var jeg uforsigtig nok til at levere dem til en Skomager, for at de kunne gjøres lidt i Stand, men der blev de forbyttede og før jeg mærkede Feiltagelsen var de allerede solgt til en *Peter Schlemil* [...] Først i den senere Tid har jeg været saa heldig at faae Fingre paa dem igjen« (69). Mod at sætte sin skygge i pant får A lov at låne støvlerne og opnår nu at besøge diverse steder på den nordlige halvkugle på ingen tid.

213.8*Corso ... Toledo*] hovedgaderne i Rom og Napoli. - *9 der have vi Andersen igjen*] jvf. kritikken af O.T. og KES (MLE I 201ff). - **10** *Østergade*] del af »Strøget«, hovedgade i Kbh. - **13***erholde*] modtage, opnå. - **17***krystallisere*] koncentrere. - **21***Ørsteds Afhandling*] H.C.Ørsted: Gamle og nye Tider (Almanak for 1835. Optaget i *Aanden i Naturen*. 1850). - **33***to Feer*] et sådant kontrastpar almindelig kendt, fx i Islam, hvor en god og en ond engel følger mennesket fra fødsel til død. A.s konkrete inspirationskilde er diskutabel. Rubow 149 mener, at A 72 bygger på et sagnmotiv: Lykkens fe, som giver syvmilestøvlerne, og sorgens fe, som tager dem. I A-iana 2 rk. III 188f udtaler han tillige, at rammen med sorgen, der altid kommer i egen person, er en erindring om digtet *Das Glück ist eine lose Dirne af Heinrich Heine*, A.s yndlingsdigter i disse år. Topsøe-Jensen har en hypotese, der delvis supplerer Rubows teorier. I indledningen til Xavier Marmiers biografi af A i oktobernummeret af *Revue de Paris* 1837, *La vie d'un poète*, mindes læseren om den fra eventyret kendte situation (se fx *Tornerose i Bødker* 119f), at der ved det nyfødte barns vugge først indfinder sig lykkens fe og dernæst ulykkens, som tårner hindringer, skuffelser og farer op på barnets livsvej. A læste dette essay 10.12.1837 (BHH 209), dvs. en månedstid før nedskrivningen af eventyret påbegyndtes (Omkring *Levnedsbogen*. 1943.168). - **23-24***Kong Hans's Tid*] 1481-1513.

214.10*Geburtsdag*] fødselsdag. - **24-219.27** Kimen til justitsrådets oplevelser skal sandsynligvis søges i Nestroys tryllefarce *Die Zauberreise in die Ritterzeit oder Die Übermütigen* (opført 1. gang 20.10.1834 i Wien). A refererer stykket i KES (216), men kendte det kun af omtale, idet det ikke blev opført, da han var i Wien 1834, og først blev trykt 1891 (HCA 169). Bortset fra inspirationen fra Nestroy og Ørsted er det værd at bemærke, at A tidligt var på nutidens parti, jvf. brev til Jonas Collin 27.5.1826 om hans første indtryk af Frederiksborg Slot: »hvor holder jeg ikke af det gamle Slot, dog lyst til evigt at leve derinde, kan jeg just ikke sige [jeg har]; ærværdige ere vel Middelalderens Bygninger (skiønt dette Slot er yngre), men jeg holder dog mere af vore lyse muntre Værelser. De gamle Bygninger forekomme mig stedse som Spøgelseshistorierne Børn, de har noget tillokkende, noget kildrende, men det skræmmer dog evigt at leve i dem« (BJC I 52). - **24-219.27** Foruden DH (jvf. fodnoten s. 218) er A.s kilde til den kulturhistoriske baggrundsskildring Chr. Molbechs *Nogle Bidrag til Skildringen af Sæder, Levemaade, Finantsvæsen og Hofholdning under Kong Hans og Dronning Christina* (Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Kunst 1827.425-51,562-72), som han havde excerperet under arbejdet på *Christian den Andens Dverg* (1831-32). I samme forbindelse læste han iøvrigt bredt om middelalderen og Chr. II.s tidsalder (jvf. A-iana III 14).

215.3-9*Trommer*] reminiscens af *Christian den Andens Dverg*: »Saaledes smaasnakkede de, i det Piber og Trommer snart overdøvede dem begge; et stort pynteligt Tog nærmede sig; det var Bispen *Jens Andersen*, der for sin skaldede Nakke havde Tilnavnet: Beldenack, efter den Tids Skik førte han over 50 Drabanter med sig og Piber og Trommer foran« (A-iana III 66). - **5***artigt*] godt, fortræffeligt. - **6-7** *Drabanter*] sml. DH: »Ingen maatte gaae eller ride udi Kiøbenhavn med spendt Armbrøst, hvilket giver tilkiende, at Buer endda var det 73 brugelige Skudd-Gevær [...] og at Bysser endda ikke vare ret komne udi Brug« (I 760). - **15***Slotspladsen*] Christiansborg Slotsplads. - *sid*] fugtig og sumpet. - **17***Holmen*] Slotsholmen. - **20-21***Christianshavn*] bydel anlagt af Chr. IV 1618 på Nordamager og nogle holme vest for Slotsholmen. - **40***Østerport*] fra 1708 indtil nedrivningen 1858 lå Østerport udenfor Kastellet ved den nuværende Østerport station og Oslo Plads.

216.3*Hallandsaas*] vistnok A.s fejlagtige etymologi. H. var folkelig betegnelse for det sted, der blev til Kgs. Nytorv, og antages alm. enten at hentyde til, at pladsen pga. sin ufremkommelighed sammenlignedes med det vanskeligt farbare højdedrag Hallandsås på grænsen ml. Skåne og Halland, eller at bønderne fra Skåne og Halland holdt torv her. - **11***et Glas Punch*] »Den væsentligste Drik ved et Aftentraktement var Punsch, tillavet efter Schillers Recept i hans Vise »Vier Elemente, innig gesellt«: Rom, kogt Vand, Citron og Sukker og, naar det kom høit, lidt Kryddernelliker. Den blev tillavet i en mægtig Bolle, i Reglen af kinesisk Porcelæn, og saa kunde Enhver øse Saameget, han vilde og saa ofte hand vilde, i sit Glas« (J. Davidsen: *Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn* I.1882.42). - **20***genere*] skamme. - **25***Diler*] forstuer og haller. - **27***Diskurs*] diskussion.

217.1*Dagen*] avis; udkom 1803-43. - **4***et Træsnit ... Cöln*] ikke identificeret, men luftsyn og naturfænomener var typiske motiver for folkelige grafiske blade. - **18***Modestia*] beskedenhed. - **19***mihi secus videtur*] det synes mig anderledes. - **19-20***dog suspenderer ... Judicium*] undlader at dømme; typisk Holbergvending, jvf. fx DH I 826. - **23** *Baccalaureus*] indtil 1775 laveste akademiske grad. - **29***locus docendi*] stedet at belære. - **30***bemøie*] gøre sig ulejlighed. - **31***de Gamle*] de klassiske græske og romerske

forfattere. - **34***Hverdagshistorierne*] efter sin debut med Familien Polonius (1827) kaldte Thomasine Gyllembourg sin næste novelle En Hverdagshistorie (1828), hvad der siden gav navn til hele genren, den københavnske samtidsfortælling. Om A.s syn på genren se *Den flyvende Kuffert* (I 156.38-157.14 med note). - **40***Romanen om Hr. Iffven og Hr. Gaudian*] Chretien de Troyes: Yvain eller Løverridderen (1177-81; da. 1303).

218.2*fodnoten* DH I 824; *Otto Rud*] da. adelsmand (d. 1510). - **4***Heiberg*] digteren og kritikeren Johan Ludvig Heiberg (1791-1860) stod bl.a. som udgiver af sin moder Th. Gyllembourgs fortællinger. - **6***Godfred von Gehmen*] hollænderen Gotfred af Ghemen trykte 1493 de første bøger i København, latingrammatikker til det ny universitet. Der havde allerede 1482 været en ty. bogtrykker i Odense. - **12***den særdeles Pestilense ... siden*] sml. DH: »Udi dette Aar [:1484] regierede ellers en særdeele Pestilentse over hele Dannemark« (I 757). - **13** *Cholera*] hærgede i perioden 1830-37 det meste af Europa. Danmark 74 med undtagelse af Holsten slap dog fri takket være kontrol ved grænsen til Tyskland. - **14-16***Fribytterkrigen 1490 ... Rheden*] Frit citat efter DH, som under året 1484 fortæller, at franske og engelske sørøvere »løbe ind udi Sundet for Helsingøer, som er Rigets Toldsted, og der bortsnappede Skibe, som laae paa Reeden« (I 758). Bortset fra at A rykker episoden frem til 1490 og giver indtryk af, at kaperkrigen, der blussede op med mellemrum 1467-90, kun varede et år, så lader han også den åbenbart mindre historiekundige justitsråd og læseren tro, at Rheden er Københavns red, kendt fra slaget på Rheden 2.4.1801, og ikke Helsingørs red. - **19** *gjensidig Bedemands-Stiil*] reminiscens fra Holbergs Den Stundesløse III akt; her i bet.: talen forbi hinanden. - **30** *Klaret*] (rød) vin med sukker og krydderier. - *Mjød*] drik af vand, gæret honning og krydderier. - *Bremer-Øl*] helt op til 1847 var dansk øl af væsentlig ringere kvalitet end tysk. - **32***to Couleurer i Huen*] »Kongen lod udgaa [en forordning 1496] mod Skiøger, at de skulde bære Huer halv røde og halv sorte for at gjøre dem kiendelige fra andre Qvinder« (DH I 782).

219.5*moskovitisk*] russisk; her: uforståeligt. - **7***Hedendømmet*] hedenskabet. - **37***linde*] bløde.

220.10ff. Digtets personlige baggrund er A.s ulykkelige forelskelse i H.C.Ørsteds datter Sophie (1821-89), der 11.12.1837 blev forlovet med den senere stiftamtmand i Aalborg Frederik (Fritz) Dahlstrøm (1815-94), jvf. brev til Frederik Læssøe 9.3.1838, hvor A sender en afskrift af digtet og tilføjer: »Det er en gammel Historie, det vil sige: knapt et Aar gammel; jeg havde det selv lidt for varmt om Hjertet; men Ingen mærkede det, ikke engang De, min gode Ven; men det var ogsaa en af *de smaa* [Forelskelser]! Nu er det afkjølet, og det eneste Udbytte af den Eruption er dette lille Digt, som jo nok kan gaae for en net lille Lava-Afstøbning« (BfA I 412). Genstanden for forelskelsen fremgår af andre brevsteder. I et brev til vennen Christian Wulff 19.8.1837 kommer A ind på den økonomiske side af sagen: »Jeg gaaer med en brændende Længsel efter at gifte mig; men jeg maa have en Formue, som giver mig aarlig 3 000 i Rente, ellers kan jeg ikke leve med Kone og Børn« (BfA I 378). Tilsyneladende har en evt. forlovelse været ret omdiskuteret i dette efterår, for i et udateret brev fra december 1837 til Henriette Hanck reflekterer A over en bemærkning i et nu tabt brev om, at han ikke ville skjule en forlovelse for hende og forsikrer, »at jeg ikke har Tanke om, at det nogensinde skeer, at jeg bliver forlovet! Jeg har formegen Klogskab til at gjøre et ubesindigt Skridt! [...] Jeg har kun en taalelig Existens, og aldeles ingen Udsigter! [...] var jeg formuende, havde jeg Udsigter til engang at erholde et eller to Tusind om Aaret, - saa forelskede jeg mig! her er en Pige som er smuk, aandrig, god og elskelig, hun hører til een af de aandsførste Familier i 75 Kjøbenhavn; men jeg har ikke Formue og - jeg bliver ikke engang forelsket! hun er desuden netop halv saa gammel som jeg!« (BHH 210). At A tænker på Sophie Ørsted fremgår indirekte, idet han tilsyneladende besvarer et spørgsmål fra Henriette Hanck om, at Sophie Ørsted »*efter Folks Sigende*« er blevet forlovet med Dahlstrøm. Dette har fået A til at brænde sine erotiske digte. »Efter at jeg havde brændt Digtene fortrød jeg det; de kunde jo have staaet i en ny Roman, kun et eneste havde indpræget sig i Hukommelsen, det skal De en anden Gang faae en Afskrift af« (ib. 211). Hvis A opfyldte løftet ved at sende hende »Gid jeg var riig!« 27.4.1838, kan digtet altså dateres til før december 1837. Ingen af de citerede brevsteder er entydige mht. Sophie Ørsted. At A virkelig har tænkt på hende fremgår af Dagbøger 11.12.1837: »Idag blev Sophie forlovet. Sidste Middag jeg gik derfra med Marmier, sagde han: »De elsker hende, jeg veed det! jeg seer godt! frie til hende!« jeg tænkte hele Aftenen meget paa hvor urigtigt det var, da jeg er fattig. I Løverdags var jeg der, hun var saa elskværdig og dog om Aftenen følte jeg, at jeg nok kunde leve ene og alene! [...] ved denne Juul, havde jeg vist sagt hende det, hvad der aldrig kunde have blevet godt for hende!« (II 31f). Jvf. også brev til Ingemann 5.1.1838: »[Sophie] den Smukkeste, den Elskværdigste, som har siddet paa mit Skjød og kysset mig, for at [jeg skulde] fortælle Eventyr, medens hun var et Barn, er bleven forlovet« (BfA I 402). - **12***Da jeg endnu var knap en Alen lang*] reminiscens fra Jens Baggesens Da jeg var lille: »Der var en Tid, da jeg var meget lille, / Min hele Krop var kun en Alen lang.« Også kattedigteren i Fodreise bruger begyndelseslinjen (16). - **38***signe*] velsigne.

221.5*Olden*] fællesbetegnelse for bog og agern. - **6***Brødtræet*] egl. dss. brødfrugttræet (morbærfamilien); her i overført bet.; jvf. Ewalds klage i Lykkens Blomst: »Gid jeg fornuftig havde sat mig under / Brødtræet og ei under Kundskabstræet« (1845; SS X 185) samt brev til Frederik Læssøe 23.2.1838, hvor A indrømmer at måtte skrive for pengenes skyld: »havde jeg nogen Slags Formue, De skulde see et godt Udbytte heraf; nu er jeg tidt nødt til at tænke paa en Green af Brødtræet og derfor give Slip paa den af Laurbærret« (BfA I 405 f). - **34-36***Naar vi døe ... den anden*] A var tidligt optaget af sjælevandringstanken, jvf. Sjælen (dateret 1824; trykt 1828; SS XII 5):

... er det i det Fjerne,
Høit, hist under Nattens Blaa,
At Du [: sjælen] paa en venlig Stjerne
Først fra Støvet luttres maa,
Før Du med de Engle glade,
Kan Dig i Guds Straaler bade?

76

Iflg. Tage Høeg 82 er disse tanker inspireret af A.s samtaler med Ingemann, for hvem sjælevandringsideen var en udvej til at bringe mening i livet og overalt at antage Guds forbarmelse (jvf. fx salmen Nadveren i Julegave 1816 og Høimesse-Psalmer 1825). A selv vender tilbage til tanken i Fodreise, hvor kæmpen fra Sirius fortæller, at planetsystemet kun er en stor skole, »indeelt ligesom Skolerne paa Jorden, i flere dasser, og i denne skulle Fornuftvæsnerne dannes for den store Evighed. Vi maa nu slet ikke troe, at vi ved Døden strax dimitteres til det store Universitet deroppe. Ak nei! vi ere her paa Jorden endnu ikke længere end i Peblinge-Classen; Døden er kun en lille Examen, der flytter os i en høiere Classe« (41). Jvf. også KES: »Dersom Veien til *den* Salighed, som saavel vor naturlige, som positive Religion lover os, gaaer fra Jorden til en høiere Stjerne og fra denne til en endnu mere udviklet og for os mere skikket, da bliver det hele sig udfoldende Liv en stor Opdagelsesreise, en Vandring fra By til By mod det himmelske Jerusalem. Vore Reiser her paa Jorden er et ringe, men anskueligtgjørende Billede af denne større Flugt« (144 f). - **35 vasker grovt**] vasker storvask dvs. linned osv.

222.1*Jernbaner*] A havde set en jernbane 6.5.1834 (Dagbøger I 449), men kørte første gang 10.11.1840 fra Magdeburg til Leipzig (ib. II 49f). I Danmark åbnedes den første jernbane mellem Kbh. og Roskilde i 1847. - **6***Elektriciteten*] jvf. H.C.Ørsteds påvisning af elektromagnetismen 1820. - **16ff.** A.s kilde er den engelske astronom J.F.W.Herschels *Populaire Astronomie*, oversat af P.Pedersen (1836), men allerede i Fodreise beskæftiger A sig med månerejser, jvf. kæmpen, der flyver fra Sirius til Jorden (39), A.s studie af månen gennem St. Peders briller (50) og manden, der synger om sin rejse til månen (81). Sml. også brev til Henriette Hanck juledag 1836, hvor A fortæller om komedien »Nu gaaer Ballonen«, han har set i Studenterforeningen juleaften. Efter en længere rejse når ballonen månen, »her stod en Soldat og nu vidste [de rejsende] ikke hvilket Sprog de skulde tiltale ham paa. Philipsen begyndte med Hebraisk, derpaa med Græsk, Latin, Mesopotamisk, men Soldaten forstod ikke et Ord. Nu talte de Dansk og Soldaten svarede, thi det danske Sprog taltes just der, da største Delen af den danske Adel have sine Godser deroppe i Maanen« (BHH 166). - **20***Dr. Mädlers ... Maanen*] Mappa Selenographica (Berlin 1836-37) udg. af den russiske astronom J.H. von Maedler (1794-1874) og tyskeren W.Beer (1797-1850). - **21***en dansk Mill*] 7.5 km. - **26-27***vor Jord ... Hoved*] sml. Herschel: »Hvis der ere Beboere paa Maanen, maa Jorden for dem fremstille det overordentlige Phænomen af en Maane [...] som staaer ubevægelig fast paa Himlen« (216f). - **28***blev ... vaer*] opdagede. - **30***Pseudo-Herschel*] den falske, uægte H. Hvem A tænker på vides ikke. - **39f.** A var hele livet optaget af drømmens verden, jvf. 77 fx hans stadige drømme om Meisling (Dagbøger 13.7.1871 og 9.12.1874). Sml. også Fodreise, hvor St. Peder i vægterens skikkelse viser A de forskellige drømme: »Snart mættede [drømmene] de Hungrige paa Straaleiet, og snart satte de en kjær Afdød lyslevende igjen tilbage i den gamle Huuskreds« (80), samt Skyggebilleder kap. III.

223.1-2*om vi kunne ... paa Læben*] jvf. Matthæus 12.36. - **4** *disputerede*] diskuterede. - **9-12***De talte ... løbe over*] jvf. tidens politiske diskussion, der kulminerede med Treårskrigen med Tyskland. - **29***Adresse-Contoirtet*] kontor der videregav oplysninger af den type som nu findes i avisernes rubrikannoncer.

224.4-5*Frederiks Hospital*] i Bredgade 68, det nuværende Kunstindustrimuseum. - **15***Volonteurer*] medicinske studenter, som gør gratis tjeneste på hospital som led i uddannelsen.

225.3*den blaa Drengeskole*] Det kgl. Opfostringshus, der fra 1775 lå i St. Kongensgade 269 (nu nr. 108) med udgang til Bredgade overfor Frederiks Hospital. Eleverne bar blå uniformer, deraf skolens navn. - **4***arrivere*] komme. - **6***Kjæmpe-Agaven*] A-america, hører hjemme i Mexico og blomstrer efter 6-10 års forløb, i danske drivhuse dog først efter 40-60 år. I 1836 blomstrede således en 60-årig 6 m høj agave i Kbh. - **18***det lille Theater*] »Kalkeballen« på hjørnet af St. og Lille Kannikestræde, nedrevet 1918 (se Robert Neiiendam i: Danmark i Fest og Glæde IV. 1935. 418ff). Om A har haft forbindelse med dette teater, der kun måtte benyttes af tidens dramatiske selskaber og borgerforeninger, vides ikke. - **23ff.** Sml. Hoffmanns Prinzessin Brambilla, hvor Giglio får et par briller, hvorigennem han kan se ind til tingenes inderste kerne, samt von Tütz' mikroskopiske glas i sammes Meister Floh. Jvf. også Fodreise, hvor St. Peder giver A et par briller, der sætter ham i stand til at se, »hvad der er muligt at see paa det flade Amager« (47) bl.a. »Menneskets Ønsker, Haab og Længsel« (50). Jvf. også ønsket om at have von Tütz' mikroskopiske glas (77), som gentages i Skyggebilleder (126). Motivet kendes også i folketroen, jvf. sagnet om Holger Danske briller (Thiele2 I 21).

226.1*overseer*] iagttager. - **8***Langelinie*] før anlæggelsen af den nuværende promenade af sa. navn spadseresti ved Kastelsvolden. - **35***Stænderne*] rådgivende stænderforsamlinger var indført 1834. - *Tiden*] tidsskrift red. af V.F.Palmblad.

227.24*Rhinstrømmen*] jvf. MLE om A.s ophold i Holland 1866 og tur ud til »Dynerne«, »hvor et nyt, storartet Sluseværk fører *Rhinen* ud i Havet, og altsaa ikke, som Geographien i min Skoletid lærte mig: »*Rhinen* taber sig og forsvinder i Sandet« (II 305). - **34-35***en Slags Boutik*] ideen forekommer allerede i Gjenfærdet ved Palnatokes Grav (1822): »Ond var han ikke, havde vor Herre sat en Glasrude paa hans 78 bare Bryst, saa at man kunde have seet hans Hjerte, da skulde enhver have fundet det lige saa rødt og godt som Præstens« (12).

228.9*det orthopædiske Institut*] mekanikeren J. P. Langgaard (1811-90) oprettede 1834 en ortopædisk anstalt i ejendommen Store Tuborg på Strandvejen og ledede den til 1851 med hjælp fra fremtrædende læger. (Venligst oplyst af prof. dr. Egill Snorrason med henv. til Da. biogr. Leks. VIII. 1981.514-15). **24-25***den lille Trækasse paa Taget*] den berømte kasse fra A.s barndomshjem: »Fra Kjøkkenet kom man ad en Stige op paa Loftet, hvor der i Tagrenden, mellem vort og Naboens Huus stod en Kasse Jord med Purløg og Persille, min Moders hele Have« (MLE I 28). Endnu i KES (10) er den placeret oppe på taget, men her og i *Sneedronningen* (II 50) udenfor et tagkammervindue. - **32***Dueslag*] egl. aflukke for duer; her brugt spøgende om utroskab og hykleri (jvf. ODS u. Dueslag). - **35***Rosenborg*] lystslot i Kbh. bygget af Christian IV 1608-17. - **37***Dalai-Lama*] overhoved for de tibetanske buddhister; her: en højeste autoritet, jvf. også At være (209).

229.11-12*Et russisk Bad*] jvf. Alm 18.3.1838: »Første Gang i mit Liv været i rusisk Dampbad, det er en barbarisk Oplevelse, jeg har Knive i Maven er ellers, paa Træthed nær meget vel.« 19.3.: »Jeg er paa Ryggen blaa og grøn af at have ligget i Dampbadet.« Det første dampbad var iøvrigt åbnet i Amaliegade i 1828. - **22***spansk Flueplaster*] plaster med bl.a. pulveriseret spanskflue (plasterbille), hvis blod indeholder et ætsende stof, cantharidin, der fremkalder blærer i huden. A kendte kuren af personlig erfaring, se fx BHW I 239 og BHH 192. - **34***Copister*] skrivere, underordnede embedsmænd.

230.3*ueffent*] ulige, forkert. - **6***Concepter*] kladde; her antagelig fejl for excerpt: uddrag. - **22***Brødtræet*] se n.t. I 221.6. - **39-40***abgeschmackt*] smagløst. - **43-231.1***Forskjellen ... Hukommelse*] jvf. digteren Castellis svar på Naomis påstand om, at digtere må føle varmere, ædlere og bedre end andre mennesker i KES: »Det tør jeg ikke give Dem Ret i, de fleste Digtere have kun det Fortrin for andre Mennesker, at de kunne bedre erindre og anvende, bedre udtale hvad de føle og tænke!« (228).

231.10*bag Børsen*] i Børsgade i »De syv Søstre« (nedrevet 1900 til fordel for Privatbankens bygning). - **25***Fru Sigbrith*] en mindelse om den strandede roman Christian den Andens Dverg (1831-32). På rejsen i 1833 fik A iøvrigt ideen til en tragedie, hvori den unge fru Heiberg skulle spille den unge Chr. II (jvf. BEC I 190). Heller ikke denne plan blev fuldført, men er sikkert en af de to tragedier, der »døde i første Scene«, som A omtaler til Signe Læssøe 1.1.1834 (BfA I 179). Ideen blev først realiseret i det romantiske drama Kongen drømmer (1844). - **35***en simpel lille Gaaseurt*] sml. *Gaaseurten* (I 177ff).

232.3-8 Sml. brev til Ludvig Læssøe 15.7.1830: »den sidste Dag, jeg var paa Hoffmannsgave, havde jeg en sand Nydelse, nemlig: jeg saae 79 Infusions-Dyr; tænk Dem: en lille Vanddraabe kun, paa Glas, og det var en heel Verden med Skabninger, hvor de største præsenterede sig som Græshopper, de mindste som Knappenaalshoveder; nogle lignede virkelige Græshopper, andre havde de meest monstreuse Skikkelser, og alle tumlede de sig imellem hverandre, og de større slugte de mindre« (BfA I 45 f). A udnyttede senere motivet i *Vanddraaben* (II 151-52). - **37***en heel Folkekomedie*] hentydning til de populære wienerkomedier og tryllefarcer, hvoraf A selv samtidig med arbejdet på *Lykkens Kalosker* oversatte østrigeren Raimunds Der Verschwender, En Ødeland til Det kgl. Teaters sommerspil (aldrig opført eller trykt). Copisten i Frederiksberg Have henleder tanken på Thomas Overskous Capriciosa eller Familien i Nyboder (opført 1.gang på Det kgl. Teater 11.6.1836), der markerer indførelsen af wienertryllekomedien. Capriciosa begynder netop i Frederiksberg Have. - 42 f. Sml. Hoffmanns Prinzessin Brambilla, hvor Giglio bliver fanget i et net og indespærret i et fuglebur, der iøvrigt står inde i et åbent fuglebur. Motivet er brugt i Fodreise (61), hvor to andre forbilleder også nævnes: »Rigtignok var det jo ganske romantisk at ende som *Bajaset* eller for at bruge et indenlandsk Exempel, som *Norkros*, i et Fuglebur« (64).

233.23*Poppedreng*] Brix 100 ser her en hentydning til tilhængerne af Heiberg, medens Niels Birger Wamberg (H.C.Andersen og Heiberg. 1971.100 f) mener, det gælder Heiberg personlig, jvf. Heibergs egen udtalelse efter modtagelsen af Tre Digtninger: »Jeg har allerede læst det Eventyr, som aabner Samlingen, og har moret mig over mangt et Indfald deri, f. Ex. over Pappøgøien og dens characteristiske Declamations-Nummer« (BtA 241). Stampe 246 hævder derimod, at poppedrengen har træk fra auditør J.W. Lind (1807-91), der var kendt som en besindig, belæst men også vittig personlighed. Baggrunden for satiren var hans ægteskab med A.s ungdomselskede Louise Collin, som havde foretrukket en vittighedsmager fremfor digteren. Stampes teori er dog ret hypotetisk. Dels fordi poppedrengen »måske« er udtryk for A.s ønske om at få luft for sit nag overfor rivalen, dels siges det, at satiren er så tilsløret, at familien næppe opdagede den. Fr. Brandt mener i forlængelse af Brix, at satiren gælder heibergianeren Søren Kierkegaard, der var kommet til at såre A ved sit drilagtige og sarkastiske væsen (Den unge Søren Kierkegaard. 1929.125ff; jvf. Henning Fenger: Kierkegaard-myter og Kierkegaard-kilder. 1976.216). Topsøe-Jensen bemærker blot, at A også har tænkt på en virkelig papegøje, der tilhørte enkefru Müffelmann (HCA 142 f). - **38-39***nei, lad os nu være Mennesker*] collinsk familiejargon (Stampe 32).

235.13Tøi] vås. - **31ff.** Skildringen af Italiensrejsen, bygget på dagbogsoptegnelser fra rejsen til Rom september 1833 (også skildret i MLE I 155-58 med henvisning til eventyret) udnyttedes senere til I 80 Vetturinus Vogn. Forspil til en paatænkt Romerfest her hjemme (1869; SS XI 425ff). - **33-34**med otte Andre ... *Diligence*] sml. Dagbøger 19.9.1833: »lidt efter jeg var kommet i Seng bankede Conducteuren mig op, at han havde fuldop af Pasagerer, men lovede at knive en Plads [...] Postvognen var besat, havde en Dame ikke gaaet bort i Brieg var der ikke blevet nogen Plads for mig« (I 179f). - **37-38**Han svævede ... *Tilstand*] sml. Dagbøger 16.9.1833 om rejsen fra Neuchâtel til Brig: »jeg halv sov, halv vaaged« (ib. 177). - **38-236.2**Creditivet ...] jvf. brev til Edvard Collin, Paris 12.5.1833: »Jeg kan ellers ikke andet end rose mig selv, der hører bestemt Forstand til at reise (slet ikke Poesie) jeg har ordentligt maatte have Tankerne samlet og Gudskee Lov ikke glemt det aller mindste Stykke paa den hele Reise. Passet paa min Kuffert og Sac de nuit ved hver Ompakning, havde Øie paa Creditiv, Pas og Penge; tidt naar jeg blundede i Vognen drømte jeg altid at eet af disse vare borte og foer da med bankende Hjerte op« (BEC I 126). Jvf. også Dagbøger 2.5.1833 på turen fra Kassel til Frankfurt: »Jeg kunne kun blunde, og drømte da bestandigt om at jeg havde tabt noget« (I 135). Et kreditiv er en anvisning, der sætter ihændehaveren i stand til at hæve penge.

236.1Louisd'orer] fr. guldmønt. - **10-13** Verset står i Dagbøger 16.8.1833, hvor A skriver, at det er digtet i vognen ml. Dôle og den schweiziske grænse (I 159). - **14-15**Granskovene syntes Lyngtoppe] sml. Dagbøger 16.9.1833, Rhonedalen i Schweiz: »Skovene saae ud som Lyng paa de høie Klipper [...] Paa Toppen af Bjergene laae Snee, Skyerne seilede over og under hinanden« (I 177). - **18-19**Uh ... *Alperne*] sml. Dagbøger 19.9.1833, afrejsen fra Brig: »Det er en ækel Følelse jeg forlader, nær havde jeg sagt Europa dvs. denne Side af Alperne med« (I 179f). - **23-28**Søen Tracymenes ... *ved Veien*] sml. Dagbøger 14.10.1833, rejsen fra Levane til Passignano sul Trasimeno: »Vi saae mange forskellige Grupper, flere sorte Sviin, halvnøgne Børn passede dem eller gamle Koner der spandt. - Ved Søen Tracymenes (Hanibal) saae jeg det første Laurbærtræ [...] Solen gik just ned og gav Himlen de brillanteste Farver. - Bjergene vare klare Lilla, Solen gik ned bag en Ø der blev mørke Blaae mens hele Luften og Vandspeilet var et flammende Guld, stærke violette Skyer hang paa Himlen [...] det var et Malerie jeg aldrig glemmer« (I 212) samt 15.10.1833, fra Passignano sul Trasimeno til Foligno: »kom igjennem den Dal hvor Hannibal slog Flaminius, nu holdt Viinrankerne hinanden fredeligt i de grønne Fingre og bød os tunge Druer« (I 213). - **23**Tracymenes] Lago Trasimeno, Trasimenersøen. - **25**Hannibal slog Flaminius] under 2. puniske krig tilintetgjorde den karthagiske feltherre Hannibal (247-183 fkr.) romerne under Gajus Flaminius' (d. 217 f. Kr.) ledelse ved Trasimenersøen 217 f. Kr. - **30-31**Veturinens] 81 hyrekuskens. - **35-36**De stakkels Heste ...] sml. Dagbøger 13.10.1833, rejsen fra Firenze til Levane: »Det var en dræbende Hede! Hestene vare bedækkede som Aadsler, med Fluor« (I 211). - **38-237.3**Nu sank Solen ...] sml. Dagbøger 14.10.1833 i fortsættelse af n.t. 236.23-28: »Da Solen var nede fik hele Egnen den forunderlige blaae, grønne Tone jeg har seet paa gamle Malerier, men som jeg ansaae for unaturlig« (I 212f).

237.4Maven var tom] sml. Dagbøger 18.10.1833, rejsen fra Nepi til Rom: »Sultne og udmattede af Mangel paa Søvn rullede vi mod Rom, da vi saae det i det Fjerne, var vor eneste Tanke, nu kan vi faae noget at spise« (I 216; sml. BEC 1195). - **7**Vejen ... *Olivenskov*] sml. Dagbøger 16.10.1833 om en spadseretur fra Terni til et vandfald: »Veien gik gjennem en Olivenskov« (I 215). - **9**liggende Krøblinger] sml. Dagbøger 29.9.1833, Novi: »Gaderne vrimlede af Tiggere, og Krøblinge, de fleste Folk havde Kjæltringe Ansigter« (I 191) og 8.10.1833, rejsen fra Pisa til Firenze: »Landet var særdeles vel bebygget, men med en frygtelig Mængde Tiggere, de kastede sig formelig som Spyfluor over de Reisende; naar de forlod een Vogn styrtede de over en anden« (I 205f). - **11-12**Hungerens ældste Søn ... *Alder*] Snarleyyaw eller den djævelske Hund. Historisk Roman af Capitain Marryat. Oversat fra Engelsk ved H.Ipsen. I-II. Kbh. 1838. A havde oversat romanens sange, og citatet var helt aktuelt, idet romanen udkom i april og juni. - **15**Eccellenza, miserabili] Deres excellence, (vi er) elendige. - **21.ff.** Jvf. Dagbøger 18.12.1840: »er i det skidne Oricoli, hvor Dinesen og jeg sidst [:i 1833] spiiste i Stalden« (II 83, jvf. EDB 76f). Skønt notatet tyder på, at værtshuset i eventyret er det i Otricoli, har han dog ikke overnattet der i 1833. Skildringen må derfor være sammensat af indtryk fra flere steder, hvilket støttes af Dagbøger 15.12.1840: »Vi kom til Røverhullet Pasignano, som jeg har beskrevet i Lykkens Kalosker« (II 82) samt brev til Henriette Hanck 22.1.1841: »een Nat var vi i det uhyggelige Vertshuus jeg har beskrevet Dem i »Lykkens Kalosker««. A styrter her ad en trappe, hvis »øverste Trin var belagt med nogle visse Dele, der ikke i andre Huse komme saa nær Trappen« (BHH 500), hvilket far Sv. Larsen til at formode, at der er tale om værtshuset i Otricoli (ib. 504), men stedet må være Passignano. At A har sammensat skildringen af mange indtryk, understreges af breve fra rejsen 1833 fx til Chr. Voigt 2.11.: »Italien er Phantasien deilige Land, Alt er Malerie, men det er ogsaa en sand Svinestie; vi maatte tye ned i Staldene for ei at ædes op af Utøi i de første Gjæstgiverstæder. Vi bleve saaledes stukket af giftige Fluor, at vort Ansigt hovnede; jeg havde over 100 Stik paa den ene Haand, saa jeg vaandede mig i Smerte! Maden vi fik, svarede til dette. Tænk dig. Hanekamme steg i Olie, raadne Æg og suur Viin« (A-iana 2 rk. I 127; jvf. også BEC I 195, BHW I 142). - **237.40**det Bedste] jvf. Dagbøger 19.9.1833 ved indrejsen i Italien: »vor 82 Herre lade det Møde mig, som er det Bedste for mig!« (I 180). At A, der ofte beder denne bøn, tænker på døden, fremgår imidlertid kun af et brev til Ingemann 12.12.1837: »Beder De engang til Gud for mig, da beed ham give mig det Bedste, og det bliver vist det, som Solon erkjendte for at være bedst« (BfA I 395).

238.5den sorte Liigkiste] den alm. farve på ligkister i 1800tallet. - *Solons*] gr. statsmand og digter (ca.

640-560 f.Kr.). - **14**Jakobs-Stige] himmelstige (jvf. 1. Mos.28.12).